

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vztahy mezi Německem a Ruskem v době vlády Angely
Merkel**

Theodor Šulc

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Vztahy mezi Německem a Ruskem v době vlády Angely
Merkel**

Theodor Šulc

Vedoucí práce:

PhDr. Jiří Zákřavský, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování

Za odbornou pomoc a cenné rady při zpracování předložené bakalářské práce bych chtěl poděkovat mému vedoucímu práce panu PhDr. Jiřímu Zákravskému, Ph.D.

Obsah

Úvod.....	6
1 Historický kontext německé zahraniční politiky k Rusku	10
2 Německo-ruské vztahy za první vlády Angely Merkel (2005–2009).....	12
2.1 Role německého předsednictví Rady EU od ledna do června 2007.....	16
2.2 Energetické krize spojené s Ruskem v letech 2006–2009	17
2.3 Válka v Gruzii roku 2008	19
3 Vztahy během druhé vlády Angely Merkel (2009–2013).....	22
3.1 Role německé diplomacie v případě Chodorkovskij	25
4 Vztahy v období třetí vlády Angely Merkel (2013–2017) s důrazem na Ukrajinskou krizi.....	27
5 Vzájemné vztahy během poslední vlády Angely Merkel (2018–2021).....	34
5.1 Otrava Alexeje Navalného.....	38
5.2 Plynovod Nord Stream 2	40
Závěr.....	43
Seznam literatury	46
Resumé.....	55

Úvod

Zvláště v posledních několika letech jsou vztahy zemí EU a Ruské federace velmi relevantním tématem veřejného diskurzu. Velké nerostné bohatství, jaderné zbraně a stále významná ekonomická, vojenská a jaderná moc: to vše jsou faktory, kvůli kterým je Rusko významným regionálním aktérem. Oproti tomu Německo je nejsilnější ekonomikou největšího politicko-hospodářského společenství na světě.

Tato bakalářská práce nese titul „Vztahy mezi Německem a Ruskem v době vlády Angely Merkel“. Jak název napovídá, hlavní oblastí výzkumu budou diplomatické, ekonomické a jiné vztahy Ruské federace a Spolkové republiky Německa v období let 2005–2021. V práci se plánuji zaměřit na vztahy mezi těmito dvěma zeměmi na pozadí událostí, které provázely vlády německé kancléřky Angely Merkel. Dále bych chtěl poskytnout historický exkurz, důležitý pro současný kontext. Konkrétně s důrazem na *Ostpolitik* německého kancléře Willyho Brandta. Tento soubor politik a politického směřování měl za účel normalizovat vztahy s Německou demokratickou republikou a Sovětským svazem. Spolková republika Německo se Sověty uzavřela dohody o dodávkách plynu a tyto dva státy spolupracovaly i na nukleárních projektech. Ve stejnou dobu se Německo podílelo na sankcích vůči východnímu bloku.

Jedna z příčin partnerství s Moskvou je právě tradice rusko-německých vztahů. V německé zahraniční politice tak můžeme pozorovat jistou kontinuitu. Vládní představitelé tvrdili, že fungující evropský řád se musí budovat s Ruskem, ne proti němu (viz Steinmeier 2008; Merkel 2015). V tomto ohledu je také důležitý faktor postupně se budující německé závislosti na dodávkách ruského zemního plynu.

Jako nejvýznamnější události formující vztahy mezi Německem a Ruskem v době vlády Angely Merkel považuji invazi na Krym v roce 2014 a výstavbu plynovodu Nord Stream 2, který byl budován navzdory sankcím vůči Rusku v souvislosti s událostmi na Ukrajině. Dále se budu kromě jiného blíže věnovat válce v

Jižní Osetii a ruské podpoře diktátora Bašára al-Asada v Sýrii. S tím se také poji poměrně shovívavý postoj k Rusku v tomto období, který kontrastoval s postoji většiny ostatních zemí Evropské unie a NATO, kterého je Německo také součástí (viz Chivvis a Rid 2009, s. 108; Spanger 2020, s. 1065). Německo, jako nejsilnější ekonomika EU, do jisté míry udává směr evropské zahraniční politiky. Němečtí političtí představitelé na půdě institucí EU opakovaně prohlašovali, že ekonomické zájmy by se neměly spojovat s politickými.

Roli ve vzájemných vztazích určitě hrálo i politické vedení země. Angela Merkel a Vladimir Putin měli mezi sebou specifický vztah, což dokazuje několik jejich setkání a kontroverzních interakcí v průběhu let. Chtěl bych prozkoumat, zda se vztahy mezi zeměmi změnily, když došlo k výměně ruské hlavy státu, a v kanceláři prezidenta stanul Dmitrij Medveděv.

Předchůdci Merkel, Helmut Kohl a Gerhard Schröder preferovali úzké osobní vztahy, jeden s Borisem Jelcinem, zatímco ten druhý s Vladimírem Putinem. Styl diplomacie Merkel byl spíše formální a čistě o byznysu (viz Yoder 2011, s. 367). Ale i přes to se snažila nenarušit ekonomické a strategické partnerství obou zemí (viz Deutsche Welle 2008).

Práci jsem rozdělil do 5 kapitol. Začnu ji historickým exkurzem, kde se budu soustředit na již avizované souvislosti s historickým vztahem Německa s Ruskem, pro pochopení souvislostí doby nedávné. Následovat bude kapitola věnující se první vládě kancléřky, v letech 2005–2009. V roce 2007 Německo předsedalo Radě EU a ministr zahraničí Steinmeier zde představil svou vizi spolupráce s Ruskem. Ta probíhala na pozadí energetických krizí, spojených s Moskvou v letech 2006–2009. Obchodu mezi zeměmi se v tomto období dařilo i navzdory ruskému zapojení do války v Gruzii. V poslední části kapitoly se věnuji tomu, jak se k válce Berlín postavil, a jaký dopad měla na vztahy obou zemí.

Kapitola, věnující se období druhé vlády, v letech 2009–2013, zachycuje většinu vlády Dmitrije Medveděva. Vztahy Merkel a Medveděva byly o poznání vřelejší než s jeho předchůdcem. Popisují zde proměnu vztahů mezi zeměmi a důsledky návratu Vladimira Putina. S tím se také otevírá otázka potlačování lidských práv ve dvou kontroverzních zákonech z té doby.

Během roku 2012 se vztahy začaly měnit k horšímu, což završila ukrajinská krize roku 2014. Té se věnuje čtvrtá kapitola, která pojednává o letech 2013–2017. Jejím jádrem je německý postoj k sankcím a chladnutí vztahů. *Bundestag* v postoji k Rusku nebyl zcela jednotný. Dochází zde také k zásadní změně vztahové dynamiky a k mnoha důležitým událostem.

Poslední vláda (2018–2021) se potýkala s důsledky politiky Německa vůči Rusku. Vztahy se začaly postupně vyhrocovat. V roce 2020 Německo poskytlo lékařskou péči Alexeji Navalnému, což se neobešlo bez ruské reakce. Zároveň probíhala vysoce kontroverzní výstavba plynovodu Nord Stream 2. To vše na pozadí pokračujícího sankčního režimu.

Cílem práce bude zmapovat německou zahraniční politiku vůči Rusku a její směřování v době, kdy byla německou kancléřkou Angela Merkel. Dále budu srovnávat, jak se měnila na časové ose, a co ji formovalo či zda došlo k její proměně. V této analýze akcentuji zlomové události, které vzájemné vztahy významně ovlivnily. Z hlediska metodologie lze práci charakterizovat jako případovou studii. Jde o metodu kvalitativního výzkumu.

Daná problematika je vysoce pokrytá odbornými zdroji, v tomto ohledu by tedy práce neměla být limitována. Jediným limitem se stává aktuálnost pozdějších kapitol, na které jsem si pouze s odbornými zdroji nevystačil. V práci čerpám z primárních a sekundárních zdrojů, jsou tedy zastoupeny taktéž projevy jednotlivých aktérů zahraniční politiky i vládní dokumenty. Z českých odborných zdrojů je pro práci důležitým přínosem kniha „*Rozpolcená mocnost: Krize a rozpory německé*

zahraniční politiky“ od Jakuba Eberleho a Vladimíra Handla (2020). Z těch zahraničních určitě stojí za zmínku „*Germany's Russia problem: The struggle for balance in Europe*“ od Johna Lougha (2021), nebo články v odborných časopisech od Stefana Meistera (2013; 2018).

1 Historický kontext německé zahraniční politiky k Rusku

Jako *Ostpolitik* bývá označována řada politik tvořených administrativou kancléře za SPD Willyho Brandta a jeho tajemníka Egona Bahra vůči státům východního bloku na přelomu šedesátých a během sedmdesátých let dvacátého století (Siddi 2020, s. 101). V zahraniční politice dnešní Německé spolkové republiky lze pozorovat časté odkazování k této sadě politik, považují tedy za důležité její vysvětlení.

Jedním z původních záměrů kancléře Brandta bylo zlepšení vztahů mezi dvěma německými státy, vzešlými z poválečného uspořádání na konci čtyřicátých let dvacátého století. Aby ovšem kontakty s Německou demokratickou republikou prohloubil, po několika neúspěšných jednáních zjistil, že musí nejprve jednat se Sovětským svazem, pod jehož sféru vlivu NDR spadala. Pro Brandta bylo příhodné, že tehdejší generální tajemník SSSR Leonid Brežněv byl kvůli nedávným nepokojům ve východním bloku otevřen jejich vyvážení větším sblížením se SRN. V jeho prospěch působila také politika *détente*, prosazovaná Nixonovou administrativou. Washington Brandtovu politiku podporoval, byl ale znepokojený, jak rychle sblížování probíhalo, a zda zůstane SRN oddaná svým západním závazkům a hodnotám (Lough 2021; Siddi 2020, s. 102).

V rámci utužení diplomatických styků bylo podepsáno několik dohod. K těm důležitým patří například Dohody o nukleárním odzbrojení. V srpnu 1970 podepsaly obě strany Moskevskou smlouvu a stejný rok Varšavskou smlouvu. Jejich obsahem bylo vymezení hranic s Polskem a deklarace neporušitelnosti vnitřní hranice Německa. Brandt ve smlouvě roku 1972 uznal existenci dvou oddělených německých států, ačkoliv deklaroval, že spolu budou mít vždy zvláštní vztah (Marshall 1997, s. 67–74).

Došlo také k zintenzivnění ekonomické spolupráce se SSSR. Jednalo se hlavně o dodávky zemního plynu, ale i ocelových trubek nebo spolupráci na jaderných

projektech. Celkem rychle obě země získaly velkou úroveň vzájemné důvěry a pochopení (Baranovsky 1992). Běžně docházelo k mítinkům čelních představitelů obou vlád, na nichž nebyly řešeny jen bilaterální vztahy, ale i evropské otázky. Zároveň ale SRN aplikovala, spolu se Západem, sankce na sdílení technologií s východním blokem a souhlasila s umístěním amerického jaderného arzenálu na svém území jako odpověď na ten sovětský (Forsberg 2016, s. 21–22).

Hlavním cílem bylo tedy zajištění lepších bilaterálních vztahů pomocí ekonomické a diplomatické spolupráce. Z pohledu ekonomiky to vedlo ke zvýšení spolupráce v energetice a obchodu. Západní Německo zatím zůstávalo pevně ukotveno v Západním bloku a v NATO. Brandt svými postoji k NDR, podle mnohých expertů, umožnil pozdější jednání o německém sjednocení. Obzvláště u politiků SPD zůstávala tato politika velmi významnou a byla považována za stavební pilíř německé zahraniční politiky (Siddi 2020, s. 101–102). Podle Chivvise a Rida *Ostpolitik* poskytovala vzor, jak s pomocí ekonomické interdependence prosadit změnu v autoritářských režimech. V tomto ohledu hrála roli i úspěšná evropská integrace (Chivvis a Rid 2009, s. 115). Německo se tedy na tuto svou, dle mnohých úspěšnou (viz Kinkartz 2022; Steinmeier 2008), politiku po konci studené války snažilo navázat s Ruskem.

V práci budu zkoumat, jak *Ostpolitik* prostupovala zahraniční politikou vlád kancléřky Merkel. Zda byla dodržena kontinuita napříč sledovaným obdobím, či zda došlo k revizi ideji demokratizace pomocí užších ekonomických vztahů. Důležitým faktorem v této analýze jsou postoje jednotlivých ministrů zahraničí i samotné německé kancléřky.

2 Německo-ruské vztahy za první vlády Angely Merkel (2005–2009)

Na první pohled by se zdálo, že Německo bude tvořit zahraniční politiku hlavně jako členský stát EU. Ke tvoření koordinované zahraniční politiky ale ne vždy docházelo (McMillan 2016, s. 7). Kreml nerad komunikoval s EU a spíše preferoval bilaterální vztahy. Podle ruského prezidenta Vladimira Putina bylo těžké komunikovat s teprve tvořícím se tělesem bez jasné struktury, podle mnohých Rusů trpícím na pomalé byrokratické procesy. Rusko se tak soustředilo na udržování přímých vztahů s „velkou trojkou“ EU, tedy s Německem, Francií a Velkou Británií. I když v případě Velké Británie vztahy ochladly po té, co země poskytla politický azyl Borisi Berezovskému a Ahmedu Zakajevovi a po otravě Alexandra Litviněnka k roku 2007 (Stent 2007, s. 157). Jak si ukážeme následně, prim hrály vztahy s německou kancléřkou a francouzským prezidentem (Reuters 2009; Stent 2007, s. 158).

Za kancléře Gerharda Schrödera, který Merkel předcházel, se objevovaly obavy z přílišného přilnutí Německa k Rusku. Kritici varovali před osou mezi Berlínem, Moskvou a Paříží kvůli společnému odmítavému postoji vůči válce v Iráku. Schröder udržoval blízké osobní vztahy s Vladimírem Putinem a prosazoval důležitost Německa v utváření evropské politiky vůči Rusku (Stent 2007, s. 158). O Putinovi hovořil jako o „čistém demokratovi“ (viz HB Berlin 2004) a po svém konci ve funkci kancléře se stal hlavou dozorčí rady konsorcia, které vystavělo plynovod Nord Stream 1 a později i Nord Stream 2 (Stent 2007, s. 158; Pifer 2021, s. 2). Tento projekt vyjednal s Ruskem krátce předtím, než opustil kancléřské křeslo. Pokračování *Ostpolitik*, ke kterému se Schröder hlásil, se přeneslo do vlády Merkel společně se Schröderovým blízkým poradcem Frankem-Walterem Steinmeierem (Stent 2007, s. 158–159). Ten stál za koncepcí tzv. „modernizačního partnerství“, navazujícího na tradice právě z dob *Ostpolitik*, která se zabývala především modernizací prostřednictvím sblížení (*Wandel durch Annäherung*, tentokrát v méně normativní formě *Annäherung durch Verflechtung*) (Handl 2011, s. 61; Spanger 2020, s. 1061).

Styl Merkel byl od Schrödera velice odlišný. Kancléřka vynechávala osobní vazby a soustředila se na merit věci. Důvod můžeme nalézt v jejím východoněmeckém původu, tedy že je s ruským přístupem seznámena, ať už v dobrém, či ve zlém. Otevřeně se taktéž vyjadřovala o demokracii a lidských právech v Rusku (Yoder 2011, s. 367). Kriticky komentovala zatčení oligarchy Michaila Chodorkovského nebo opozičního lídra Alexeje Navalného (Soldatkin 2021; Martin a Kelly 2013). Rozdílnost obou osobností se projevila při setkání Merkel s Putinem v červnu 2007, kdy došlo k diplomatickému *faux pas*. Putin, podle některých úmyslně, tehdy přivítal Merkel ve společnosti svého velkého černého labradora, přestože věděl, že kancléřka trpí fobií ze psů. Dle Newnhama tak chtěl v kancléřce vzbudit pocit ohrožení (Yoder 2011, s. 368; Newnham 2017, s. 53).

Volební program, se kterým šla do voleb v roce 2005 koalice CDU/CSU, se distancoval od Schröderovy zahraniční politiky. CDU/CSU v něm upozorňovala na hrozby, které svým chováním představují Čína a Rusko zejména vůči NATO. Program hovořil o udržování dobrých vztahů s Ruskem, nikoliv však o ignorování problematického vnitřního vývoje v zemi (Lough 2021). Volby tohoto roku dopadly velmi těsně. CDU/CSU, vedená Angelou Merkel, zvítězila nad SPD o pouhý jeden procentní bod. Bylo tedy potřeba složit širokou vládní koalici obou největších německých stran, ke které nakonec došlo (Martin 2017).

Koaliční smlouva se v otázce Ruska přizpůsobila pohledu sociálních demokratů (Lough 2021). Ve smlouvě je uvedeno, že zájmem německé vlády je Rusko jako strategický spojenec států EU. Dokument spojoval evropskou integraci a atlantické partnerství, které nazýval dvěma nejdůležitějšími pilíři německé zahraniční politiky. Kromě Ruska zmiňoval i zájem o prohloubení vztahů EU s Ukrajinou (CDU/CSU a SPD 2005, s. 125–134).

Tuto pluralitu názorů směrem k Rusku dobře demonstrovala rozdílnost přístupu nové kancléřky Angely Merkel a ministra zahraničí Franka-Waltera Steinmeiera za SPD. Merkel mluvila spíše o partnerství s Ruskem než o přátelství s

ním. Nebála se zmínit důležitost demokratických hodnot a při návštěvách Moskvy se setkávala s představiteli nevládních organizací (Lough 2021). Kancléřka tak spojovala spolupráci s postupným tlakem na domácí ruskou politiku, v tom ji podporovali také opoziční Zelení (Eberle a Handl 2020, s. 68). Steinmeier mezitím prosazoval zmiňovaný *Annäherung durch Verflechtung*. Jednalo se o politiku více soustředěnou na ekonomickou spolupráci, která zároveň neukládala takovou důležitost v politický a sociální rozvoj země (Lough 2021; Eberle a Handl 2020, s. 68). Steinmeier chtěl pokračovat v tradici vztahů s Ruskem z dob *Ostpolitik*, na kterou explicitně navazoval (Chivvis a Rid 2009, s. 108). Dempsey tvrdí, že ministerstvo zahraničí v této době bylo velmi ovlivněno ekonomickými zájmy lobbistů německého průmyslu, konkrétně *Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft* neboli Výborem pro východoevropské hospodářské vztahy. Před nástupem Merkel se měl vliv výboru dotýkat i postu kancléře (Dempsey 2013b).

Později, s nástupem prezidenta Medveděva na jaře 2008, chtěl ministr Steinmeier využít příležitosti pro nový začátek politiky k Rusku. Jeho modernizační partnerství se setkávalo s kritikou z domova i ze zahraničí. Kritici tvrdili, že Rusko chce využít jen jeho ekonomické výhody a stranit se politických změn. Z pohledu ruské vlády není divu, jelikož záměrem Steinmeierovy politiky bylo otevřít autoritářský režim, a tím ho spíše oslabit, než posílit. Přístup, jenž akcentuje ekonomické aspekty spolupráce konvenoval německým firmám, které s vidinou vlastního zisku za dobré vztahy s Ruskem lobbovaly (Sakwa 2017, s. 273–274; Dempsey 2013a). Před vypuknutím krize na Ukrajině v roce 2014 v Rusku významněji působilo na 6 200 německých firem, což mělo přispívat k vzájemné interdependenci (Spanger 2020, s. 1061). I když i tyto firmy pociťovaly frustraci z netransparentního režimu, nedostatku reforem ve stěžejních oblastech a z často pochybné vlády práva. Meister tvrdí, že ruské elity jevily primárně zájem o transfer technologií. Němci prosazovaná společenská transformace k větší demokratizaci a transparentnosti země je nechávala chladnými (Meister 2013, s. 28).

V některých politických kruzích se dokonce objevila myšlenka tzv. *Äquidistanz* (zachovávání stejné vzdálenosti) mezi Moskvou a Washingtonem. Stále se jednalo o spíše minoritní hlas, i když měl své podporovatele. Mezi ně patřil například Martin Schulz, europoslanec za SPD, jeden z hlavních hlasů strany v oblasti zahraniční politiky (Chivvis a Rid 2009, s. 109). Schulz se vyjádřil pro *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung* tak, že „Německo musí mít veškerý zájem na tom, aby jeho partnerství s Ruskem bylo přinejmenším rovnocenné partnerství s Amerikou“ (Schulz cit. dle Frankfurter Allgemeine Zeitung 2007).

Pro hlasy volající po hlubší ekonomické integraci lze nalézt pochopení. Ruská ekonomika v této době rychle rostla, důvodem byly velmi výhodné ceny ropy a zemního plynu, které provázely první dvě funkční období Vladimira Putina. Petro-rubly proudící ruskou ekonomikou umožnily Rusům nakupování dalšího zahraničního zboží. Import z Německa mezi lety 2005–2012 dosahoval svého vrcholu. Objem obchodu mezi dvěma státy k druhému zmíněnému datu přesahoval 80 miliard euro a za těchto sedm let se více než zdvojnásobil (Newnham 2017, s. 53–54). Handl shrnoval v roce 2011 vztahy obou zemí takto: „Ve vzájemných hospodářských vztazích Rusko hraje roli surovinové základny německého průmyslu a rovněž trhu pro německé výrobky, Německo pak představuje modernizátora ruského hospodářství a částečně i státní správy a právního státu“ (Handl 2011, s. 56–57).

2.1 Role německého předsednictví Rady EU od ledna do června 2007

V duchu větší spolupráce s Ruskem připravoval Steinmeier novou smlouvu mezi Ruskem a EU. Dle něj se jednalo o evropskou variantu nové *Ostpolitik*. Ta měla být představena během německého předsednictví Rady Evropské unie v roce 2007. Steinmeier považoval Rusko za důležitého strategického partnera pro dosažení míru a energetické bezpečnosti v Evropě (Steinmeier 2007). Opakovaně varoval, že když se nepovede zlepšit vztahy Ruska s EU, mohla by Moskva vytvořit protizápadní koalici s Čínou. Požadoval větší vzájemnou integraci mezi EU a Ruskem v sociální a ekonomické oblasti na základě společně uznávaných hodnot. Součástí této revidované smlouvy měla být dohoda o zóně volného obchodu a diskuze o větším propojení v otázce bezpečnosti a obrany, týkající se také například společných peacekeepingových misí. Také se zde kladl důraz na vzájemnou výhodnost energetické spolupráce a respektování pravidel spravedlivé hospodářské soutěže EU ze strany Ruska (Lough 2021; Siddi 2020, s. 102).

Evropské předsednictví akcentovalo problematiku využití ruského plynu jako vlivového nástroje v mezinárodních vztazích. Dotýkalo se narůstajícího vlivu státu na energetickou společnost Gazprom, která častěji sledovala politické cíle místo ekonomických. Jedním z prvních zmíněných témat na summitu byla právě kritika Ruska za jeho nedávné nepřiměřené chování k tranzitním zemím, přes které energetické suroviny prochází (Kurpas a Riecke 2007, s. 20). Tomuto tématu se věnuje následující podkapitola.

Merkel uklidňovala obavy Polska, že by Rusko využilo zemní plyn jako nástroj vydírání, které Polsko vzneslo v souvislosti s budováním potrubní sítě Nord Stream 1. Slíbila, že německé předsednictví bude prosazovat, aby Polsko mělo přístup ke společnému trhu energií EU. Zároveň němečtí politici rámovali německo-ruské ekonomické projekty, včetně projektu Nord Stream 1, proevropskou rétorikou (Lough

2021; Siddi 2020, s. 102). Polská ministryně zahraničí Anna Fotyga si stěžovala, že během německého předsednictví nebyly polské zájmy dostatečně vyslyšeny (Kurpas a Riecke 2007, s. 22).

Polsko již dříve, během finského předsednictví EU, které německému předcházelo, blokovalo novou dohodu EU–Rusko. Vyjednávání podmínilo ruským podpisem Energetické charty, který by Varšavě umožnil získat od Gazpromu kontrolu nad polskými tranzitními plynovody. Rusko na oplátku zavedlo dovozní omezení na polské maso a zeleninu. Spor se nepodařilo během německého předsednictví vyřešit (Kurpas a Riecke 2007, s. 20–21). Merkel podpořila Polsko, jež tvrdilo, že jednání o nové dohodě o spolupráci EU s Ruskem nemůže probíhat, zatímco Rusové odmítají dovážet polské maso (Dempsey 2013b). Tato podpora sloužila jako ujištění Moskvy, že Berlín stojí především za svými spojenci v EU.

2.2 Energetické krize spojené s Ruskem v letech 2006–2009

Kvůli neshodám s Běloruskem přerušila Moskva dodávky v ropovodu Družba v lednu 2007. Přerušeni trvalo tři dny. Ropovodem byly dodávány energetické suroviny i do Německa, Maďarska, Polska, Slovenska a Česka (Parfitt 2007; Zhdannikov 2019). Důvodem měl být spor o platbě za přebytky ropy z ruského exportu, které Minsk prodává Západu (Kurpas a Riecke 2007, s. 20). Merkel za přerušeni kritizovala Moskvu, která dotčené země předem nevarovala. Upozornila Putina, že takto se vzájemná důvěra nebuduje a řekla: „Není přijatelné, aby zde nedocházelo ke konzultaci podobných kroků“ (Merkel cit. dle Forsberg 2016, s. 24–25).

Jednalo se o jeden z prvních důkazů toho, jak Rusko přistupuje k oblasti energetické spolupráce. Další ruskou pákou, kterou mělo nad ostatními státy, byl plyn. Již v lednu roku 2006 přerušilo Rusko dodávky plynu na Ukrajinu, odůvodňovalo to tím, že Kyjev nesouhlasí se zvýšením cen na světový standard. Během této krize došlo

k omezení dodávek do několika států EU. Obě strany se nakonec 4. 1. 2006 dohodly a podepsaly smlouvu o obchodu energetických surovin do roku 2010 (Tichý 2009). V roce 2008 ruská strana opět začala hovořit o nespokojenosti se svým partnerem. Postupně vyhrocující rétorika byla alarmující pro okolní státy, jelikož ruský zemní plyn pokrýval až 25 % spotřeby států EU. 80 % tohoto plynu procházelo právě přes Ukrajinu (Tichý 2009). Z těchto států Německo tvořilo největší odbytiště ruského zemního plynu, toho proudilo do Německa 20 % z jeho celkového exportu a 10 % z ruské ropy dodávané do zahraničí. 37 % zemního plynu spáleného v Německu bylo ruského původu (Chivvis a Rid 2009, s. 110). K vyvrcholení sporu došlo v lednu 2009, kdy ruský Gazprom přerušil dodávky plynu na Ukrajinu, a tím i do zbytku Evropy. Hlavním oficiálním důvodem byly neshody ohledně cen plynu a dluhy, které měl Kyjev vůči ruské energetické společnosti (Reuters 2009).

Snahu krizi vyřešit projevila Angela Merkel spolu s francouzským prezidentem Nicolasem Sarkozym. Ti tlačili na Rusko, aby navzdory sporům s Ukrajinou obnovilo dodávky plynu, na kterých nezávisel jen Kyjev, ale i velká část EU. „Očekáváme, že jednání mezi Ukrajinou a Ruskem bude mít rychlé výsledky“, řekla Merkel po setkání se Sarkozym. Dále zdůraznila, že by Rusko mělo mít zájem v tom, aby působilo „jako spolehlivý partner“ (Merkel cit. dle Reuters 2009). Merkel po telefonu vyzvala ukrajinskou premiérku Juliji Tymošenko a ruského premiéra Putina, aby se vrátili k jednacímu stolu a navrhla, aby byli vysláni nezávislí experti k vyšetření údajné krádeže plynu, ze které Kreml Kyjev vinil (Agence France-Presse a The Local 2009).

Moskva měla v celé věci i jiný zájem. Celá krize jí sloužila k zvýšení zájmu politiků o vybudování plynovodu Nord Stream, který by vedl zemní plyn pod hladinou Baltského moře přímo do Německa. Při setkání s bývalým kancléřem Schröderem v pořadu ruské státní televize Putin řekl, že nyní si konečně evropští partneři uvědomují důležitost tohoto projektu a věří, že musí být promptně zrealizován (Agence France-Presse a The Local 2009). Krizí chtěl Kreml také

vykreslit Ukrajinu jako nestabilního a nespolehlivého partnera pro EU. Dělal to kvůli nesouhlasu se sblížením Kyjeva s EU a NATO, jež způsobila oranžová revoluce roku 2004 (Tichý 2009; Parfitt 2007). Už jen přijetí bývalých komunistických států do těchto institucí bylo pro Kreml trnem v oku. Tvrdil, že barevné revoluce v Gruzii a na Ukrajině jsou řízeny USA s pomocí EU (Stent 2007, s. 157).

Krise nakonec trvala od 7. do 19. ledna 2009, kdy obě strany podepsaly v Moskvě dohody o dodávkách ruského plynu. Podepsaný desetiletý kontrakt měl podle ukrajinské premiérky zabránit další podobné krizi (ČT24 2009).

2.3 Válka v Gruzii roku 2008

V roce 2006 Jižní Osetie vypsalala referendum o nezávislosti na Gruzii. Výsledek, ve kterém se údajně mělo 99 % obyvatel vyslovit pro nezávislost, nebyl uznán ze strany států EU a USA (The Guardian 2006). Rusko v reakci na to začalo obyvatelům tohoto kvazistátu vydávat ruské občanství, čímž si připravilo záminku pro následnou vojenskou intervenci. Moskva totiž jako *casus belli* uváděla mezinárodní závazek „*Responsibility To Protect*“, v rámci kterého chtěla poskytnout ochranu ruským obyvatelům země (Eichler 2019, s. 14).

Když došlo k válce mezi Gruzii a Ruskem v srpnu 2008, čekalo se od Merkel, že bude stát v čele evropské odpovědi na ruský útok. Německá lídryně čelila těžkému úkolu vyvažování mezi nátlakem na ruské respektování gruzínských hranic a provokováním Kremlu. Oproti USA ovšem Německo nevolilo tak ostrou rétoriku a nepožadovalo zrychlení procesu přijetí Gruzie do NATO (Yoder 2011, s. 368). Právě naopak, na summitu v Bukurešti roku 2008 hrálo Německo klíčovou roli v blokování amerického návrhu na zahájení přijímacích jednání (*Membership Action Plans*) Gruzie a Ukrajiny do NATO. Merkel zároveň apelovala na Rusko, aby konstruktivně řešilo konflikty v bývalém SSSR, a zasadilo se o zklidnění napětí v Gruzii (Lough 2021; Forsberg 2016, s. 25; Chivvis a Rid 2009, s. 108).

Svojí reakcí, která podle některých přišla pozdě a nebyla dostatečně silná (viz Chivvis a Rid 2009, s. 105; Beste et al. 2008), Merkel nepotěšila své západní spojence. Opatrnost volila i s ohledem na německé ekonomické zájmy v Rusku, později ale označila ruské uznání dvou separatistických republik Jižní Osetie a Abcházie jako nepřijatelné. Právě některé špičky německého byznysu varovaly před vyloučením Ruska z WTO, které by mohlo narušit léta německo-ruské ekonomické integrace (Deutsche Welle 2008). Podle ministryně zahraničí USA Condoleezy Rice ruská invaze poškodila hlavně obraz Ruska ve světě a byla krokem k ruské mezinárodní izolaci. Tu považovali němečtí politici za nežádoucí, a kdyby k ní mělo dojít, tvrdili, že by to ohrozilo současný evropský řád. Po konci krize chtěl ministr zahraničí Steinmeier opět obnovit vřelé vztahy s Moskvou a znovu zavést dialog na platformě Rady NATO–Rusko (Chivvis a Rid 2009, s. 105).

Američtí kritici upozorňovali na fakt, že i přes nynější reputaci Moskvy chce Merkel pokračovat ve výstavbě plynovodu Nord Stream 1, který by nahrával Moskvě ve snaze přivést post-sovětské a východoevropské státy pod svou sféru vlivu. Polsko a pobaltské státy by se, dle kritiků, staly zranitelnými vůči ruskému vydírání energetickými surovinami (Chivvis a Rid 2009, s. 108). Polský ministr obrany Radoslaw Sikorski dokonce projekt nazval paktem Ribbentrop–Molotov pro 21. století (Stent 2007, s. 158; Spanger 2020, s. 1065). *Bundestag* též kritizoval, v souladu s námitkami Kremlu, výstavbu amerického protiraketového deštníku v Evropě (Chivvis a Rid 2009, s. 108). Plány Washingtonu budovat obranná vojenská zařízení ve východní Evropě roku 2007 Vladimir Putin na 43. Mnichovské bezpečnostní konferenci ostře odsoudil a obvinil americkou zahraniční politiku z porušování mezinárodního práva (Putin 2007).

V období 2004–2008 měly USA a jejich spojenci oproti Německu krizi vztahů s Ruskem. Moskva nesouhlasila se západní podporou barevných revolucí v postsovětském prostoru, s plány Američanů na vytvoření protiraketové obrany ve

střední a východní Evropě nebo s uznáním nezávislosti Kosova a s přijetím Ukrajiny a Gruzie do NATO (Siddi 2020, s. 102).

3 Vztahy během druhé vlády Angely Merkel (2009–2013)

Přístup druhé vlády kancléřky Merkel k Moskvě se poněkud lišil. Během prezidentství Dmitrije Medveděva se Merkel snažila omezit osobní setkání s premiérem Putinem, aby tak vyjádřila podporu „novému modernímu Rusku“, které Putin dle ní nepředstavoval (Meister 2013, s. 29). Vztah nového prezidenta s kancléřkou byl tedy rozhodně lepší než s tehdejší předsedou vlády. Ruské zapojení do války v Gruzii a uznání nezávislosti Jižní Osetie, odehrávající se na pozadí nezabránily Merkel v pokračování ve vřelých vztazích s Kremlem po konci konfliktu (McMillan 2016, s. 6). Konec tohoto kurzu zapříčinil až návrat Vladimira Putina do prezidentského křesla, tomu předcházející zmanipulované parlamentní volby roku 2011, tvrdé zásahy proti demonstrantům a později krize na Ukrajině (Eberle a Handl 2020, s. 67).

Ve svém červnovém projevu roku 2008 v Berlíně prezident Medveděv vyjádřil zájem o nový bezpečnostní dialog mezi USA, EU a Ruskem, jenž by se měl zabývat otázkami evropské bezpečnosti. V návaznosti na prezidentovu myšlenku Merkel spolu s Medveděvem podepsala Meseberské memorandum (Rahr 2020, s. 9). To prosazovalo vytvoření politické a bezpečnostní komise, sestavené ze zástupců EU a Ruska, do které měli usednout ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov a šéfka zahraniční politiky EU Catherine Ashton. Komise se měla zabývat výměnou názorů v řešení různých krizí relevantních pro oba aktéry, konkrétně měli řešit otázku Podněstří. Tato iniciativa nebyla podpořena ze strany EU, která se obávala ruského vlivu na rozhodování v otázkách evropské bezpečnosti. V opozici k tomuto návrhu byly také Spojené státy. Po výše zmiňované změně kurzu ruské domácí politiky se od společné bezpečnostní politiky s Ruskem upustilo. V otázce Podněstří se definitivní řešení nenalezlo (Sakwa 2017, s. 273; Dempsey 2013b). Merkel vyjádřila podporu Medveděvovi také účastí na jeho projektu *Global Policy Forum* v Jaroslavlí roku 2011 (Forsberg 2016, s. 25).

Dalo by se tvrdit, že vztahy s Ruskem v období druhé vlády zastínila globální ekonomická krize, krize eurozóny nebo Arabské jaro. Ministr zahraničí za liberální stranu FDP Guido Westerwelle nejevil takový zájem o stanovování politiky k Moskvě jako jeho předchůdce Steinmeier (Meister 2013, s. 29). Německý zvláštní vyslanec v Rusku a prominentní člen CDU Andreas Schockenhoff zhodnotil působení ministra zahraničí jednoznačně: „Westerwelle neměl žádnou politiku vůči Rusku“ (Schockenhoff cit. dle Dempsey 2013). Tím pádem se zvýšila role kancléřky a *Bundestagu* v určování této agendy. Reformy oznámené v roce 2008 prezidentem Medveděvem v mnohých vzbudily naděje, někteří politici tak podle Meistera odmítali přijmout realitu tandemu Putin–Medveděv (Meister 2013, s. 29–37). I přes to došlo k určitému vzpamatování se z optimistické politiky kancléře Schrödera a ministra Steinmeiera a začalo se o budoucím partnerství, s tímto poněkud kontroverzním aktérem, diskutovat.

V koaliční smlouvě CDU/CSU–FDP je o Rusku zmínka jako o „důležitém partneru k překonání regionálních a globálních výzev“, nikoliv nadále jako o partneru strategickém (CDU/CSU a FDP 2009, s. 120). Dále zde autoři uvádějí záměr pokračovat v pomoci Rusku v souvislosti s jeho modernizací a v podpoře dialogu s občanskou společností, kdy chtějí napravit deficity v oblasti dodržování lidských práv. Je otázka, do jaké míry se naplnila zde uvedená deklarace snahy o „dlouhodobé spolehlivé energetické partnerství bez jednostranných závislostí“ (CDU/CSU a FDP 2009, s. 120). Tato teze byla zmíněna ostatně již ve smlouvě předchozí koaliční vlády (CDU/CSU a SPD 2005, s. 134). V roce 2011 Německo definitivně odstupuje od využívání jaderné energie z ekologických důvodů. Merkel přistoupila k tomuto kroku také kvůli politickému dopadu havárie v jaderné elektrárně Fukušima v Japonsku. Vyřazení jádra podporovalo právě narůstající závislost na levném ruském plynu (Dahlkamp et al. 2022).

Na ruské domácí scéně se jasně ukázalo, že prosazování demokratických hodnot pomocí ekonomické a jiné spolupráce nenese své ovoce (Dempsey 2013b).

Naopak, po parlamentních volbách v Rusku roku 2011 se právní stát spolu s občanskými právy oslabily. Kvůli obviněním z falšování volebních výsledků, došlo k několika velkým protestům ve větších ruských městech. Vláda na to reagovala kontrademonstracemi, potlačováním protivládních demonstrantů a intenzivnější národoveckou rétorikou. Byly přijaty zákony jako ten o „zahraničních agentech“ nebo zákon „proti gay propagandě“. První jmenovaný omezoval neziskové organizace přijímající příspěvky ze zahraničí, zatímco ten druhý diskriminoval sexuální menšiny (Siddi 2020, s. 103–104).

V březnu 2013 němečtí politici protestovali proti raziím v neziskových organizacích, jež se dotkly i německé *Konrad Adenauer Stiftung*. Zákon omezující zástupce skupiny LGBTQ+ kritizoval téhož roku ministr zahraničí Guido Westerwelle a varoval, že jeho přijetí by se negativně projevilo na německo-ruských vztazích (Forsberg 2016, s. 27). Oba zákony si vysloužily od Merkel kritiku, stejně jako zatčení členek punkové hudební skupiny *Pussy Riot*, které považovaly Putina za diktátora a kritizovaly ruskou ortodoxní církev, jež ho měla podporovat (McMillan 2016, s. 6).

Během roku 2012 se vztahy obou zemí začaly postupně ochlazovat, což vyvrcholilo následnou krizí na Ukrajině v roce 2014. Názory expertů se v té době rozcházejí. Stefan Meister například tvrdí, že základní cíle německé politiky k Rusku přecházejí od ryze ekonomických k těm politickým (Forsberg 2016, s. 23). Naopak dle Stephena Szabo se věci mění jen zdánlivě. Dle něj, v politické realitě jsou dlouhodobé strategické cíle podřízené těm obchodním, což podkopává německou normativní sílu (Szabo 2014, s. 119). Z ekonomického hlediska od roku 2012 pozorujeme pozvolný úpadek vzájemného obchodu obou zemí, který do té doby od roku 2009 stabilně rostl. Ze 45,8 miliard v roce 2009, po někdy i desítkách miliard eur ročně dosáhl vrcholu 80,9 miliard euro (Statistisches Bundesamt 2023). Pro porovnání ale v roce 2012 tvořil obchod s Francií, jedním z hlavních obchodních partnerů Německa, hodnotu více než dvojnásobnou, pohybující se kolem 200 miliard eur. Rusko v této době nepatřilo ani mezi pět nejvýznamnějších partnerů, ať už

v exportu nebo v importu (World Integrated Trade Solution nedatováno). V tomto období můžeme pozorovat křivku postupně se navyšující hodnoty importu z Ruska vlivem větší závislosti na energetických surovinách a nárůstu jejich cen (Dahlkamp et al. 2022). V ochlazování vztahů hrály kromě širších ekonomických a politických souvislostí určitou roli i osobní vztahy mezi lidry a ministry zahraničí obou zemí (Newnham 2017, s. 42).

Dempsey tvrdí, že k roku 2013 Merkel nebyla schopna navrhnout nový strategický koncept vůči Rusku, jenž by nahradil *Ostpolitik*. I přes to, že ve své kritice Putinova autoritářství byla konzistentní, zanechává tak německé elity v jejich pohledu na Rusko rozdělené (Dempsey 2013b).

3.1 Role německé diplomacie v případě Chodorkovskij

Michail Chodorkovskij je bývalý ropný magnát a oligarcha, který byl od roku 2003 vězněn Putinovým režimem za podvod a daňové úniky. Západem a kritiky Kremlu byl ovšem považován za politického vězně, který představoval trn v oku pro prezidenta Putina. Chodorkovskij užíval svůj majetek v hodnotě 20 miliard dolarů k přispívání komunistické a liberální opozici v Rusku. Šel také proti zájmům Kremlu, když lobboval za výstavbu ropovodu ovládaného jeho společností Yukos, jenž by vedl do Číny, čímž by představoval konkurenci státěm podporovaným firmám (Al Jazeera 2013).

Merkel chtěla Putina, o kterém se v roce 2011 vědělo, že se znovu stane prezidentem, přesvědčit o důležitosti propuštění Chodorkovského pro image ruského režimu. Tyto výzvy byly víceméně nevyslyšeny. Případ nenalezl řešení v oficiálních vládních kruzích. Až setkání Putina s bývalým německým ministrem zahraničí z dob studené války Hansem-Dietrichem Genscherem v roce 2012 začalo dialog o propuštění opozičníka (Martin a Kelly 2013).

Genscher byl považován za velmi zdatného diplomata, působil jako ministr zahraničí 18 let, a ve své době platil za proponenta *détente* a podporovatele *Ostpolitik* (Spasovska 2016; Baranovsky 1992). V roce 2011, podporován kancléřkou Merkel, se spojil s právníky podnikatele a pokusili se vyjednat jeho propuštění. Nakonec byl oligarcha propuštěn před konáním Olympijských her v Soči a poté, co mu Genscher poradil, aby si kvůli nemocné matce zažádal o milost. Ta se také stala oficiálním důvodem omilostnění, který Kreml prezentoval. V roce 2013 byl tedy, po 10 letech v trestanecké kolonii, Chodorkovskij omilostněn. Okamžitě po propuštění odletěl letadlem, které pro něj Genscher připravil, do Berlína (Martin a Kelly 2013). Od té doby působí v exilu. V roce 2015 na něj Kreml vydal mezinárodní zatykač, kvůli údajné vraždě starosty sibiřského města v roce 1998. Podle jeho podporovatelů a kremelské opozice se jednalo o snahu Chodorkovského umlčet (Agence France-Press 2015).

4 Vztahy v období třetí vlády Angely Merkel (2013–2017) s důrazem na Ukrajinskou krizi

Co začalo jako pokojné protesty v Kyjevě v listopadu 2013, postupně eskalovalo v otevřenou konfrontaci mezi policií a lidmi, protestujícími proti rozhodnutí prezidenta Viktora Janukovyče na poslední chvíli odložit podpis asociační dohody, týkající se hlavně obchodu s EU (Siddi 2020, s. 104). Němečtí politici se postavili spíše na stranu opozičního hnutí (Forsberg 2016, s. 28).

Před jeho koncem ve funkci se ministr zahraničí Westerwelle dokonce v prosinci 2013 zapojil do opozičního pokojného pochodu vedoucího na kyjevské náměstí Nezávislosti, kde ministr promluvil k demonstrantům. Právě náměstí, v ukrajinštině „*Majdan*“ stojí za souhrnným názvem tamního dění: „*Euromajdan*“. Westerwelle si za svou podporu demonstřujících vysloužil kritiku z Moskvy a šéf ukrajinské vlády s ním zrušil plánovanou schůzku (Sawizki a Ostaptschuk 2013). Merkel kritizovala Rusko za jeho přístup ke krizi, ale většinu viny přisuzovala prezidentu Janukovyčovi za nepodepsání smlouvy (Forsberg 2016, s. 28). Jeho odstoupení od dohody bylo kompenzováno půjčkou od Ruska v hodnotě 15 miliard dolarů, což zemi oddalovalo od dříve deklarované bližší spolupráce se západními sousedy. Ruskou motivací v tomto ohledu byla mimo jiné ochrana jeho zboží před evropskou konkurencí (Sakwa 2017, s. 154–155). Ruská federace hrála v celém dění na Ukrajině ústřední roli.

Ukrajinský parlament v lednu 2014 schválil přísnější tresty pro protestující, z nichž se někteří shromažďovali poblíž vládních budov. Z obou stran docházelo k násilné konfrontaci. Merkel upozorňovala na potřebu poskytování základních demokratických svobod občanům Ukrajiny, mezi něž patří právo protestovat. Na rozdíl od Washingtonu ale nezvažovala zavedení sankcí vůči Ukrajině, jelikož ty by mohly uškodit budoucímu schválení avizované dohody s EU (Coe 2014). Ministr zahraničí Steinmeier upozorňoval protestující, že násilí není legitimní způsob

protestu. Berlín tak bral ve své reakci v úvahu vztahy s Moskvou, proti níž se protestující vymezovali (Coe 2014).

Na bezpečnostní konferenci, která se konala v únoru 2014 v Mnichově, Steinmeier zdůraznil důležitost nalezení mírového řešení ukrajinské krize. „Prezident Janukovyč musí zcela dodržet závazky, které učinil opozici. Jedině tehdy zde existuje reálná šance pro to, aby byla situace v následujících dnech vyřešena,“ nechal se slyšet ministr (Steinmeier 2014).

Německo a Evropská unie sehrávaly důležitou úlohu v tom, co vyvrcholilo krizí na Ukrajině. Moskva prosazovala narativ, že přiblížení Ukrajiny k EU má jiný, skrytý motiv. Dle ní, mělo totiž dojít k přijetí země do protiruského bloku vedeného Západem (Baczynska a Hudson 2014). Berlín i přes své ekonomické a politické vztahy s Kremlem začal ruské kroky ostře kritizovat. Když Rusko anektovalo Krym roku 2014 a vyjádřilo podporu separatistům na východě Ukrajiny, šokovalo tím německé pozorovatele (Newnham 2017, s. 54).

Německo jako odpověď na ruskou agresi zvolilo prosazování a udržování ekonomických sankcí v rámci EU (Newnham 2017, s. 54). Kvůli sankcím a následnému obratu Ruska k východním partnerům klesl procentuální podíl obchodu Ruska se státy EU z 53 % v roce 2013, na 46,5 % k začátku roku 2017. Tento pokles se ovšem netýkal energetických surovin, objem ruského plynu dodávaného do EU stoupl o 17 % od roku 2005. Rusko zůstávalo hlavním dodavatelem fosilních paliv do EU. Německo a Itálie spotřebovávaly největší objem ruského zemního plynu a pět států EU na něm bylo plně závislých (Sakwa 2017, s. 270).

Sakwa tvrdí, že válka v Gruzii roku 2008 byla prvním konfliktem způsobeným rozšiřováním Severoatlantické aliance směrem na východ, podle něj Ukrajina představovala ten druhý (Sakwa 2017, s. 153). Počínaje rokem 2014 začalo NATO pohlížet na Rusko jako na bezprostřední hrozbu. Budování obrany a zajišťování pozice síly vůči Rusku bylo pro Německo něco do té doby neznámého. V *Bundestagu*

se zdůrazňovala jednota Západu v přístupu k ruským aktivitám. Snahám o uchování statu quo či modernizačnímu partnerství byl konec. Dokonce i jinak pacifističtí Zelení souhlasili s umístěním jednotek aliance do pobaltských států. Politici za CDU/CSU tvrdili, že se s Moskvou dá jednat pouze z pozice síly a tu je tedy nejdřív nutné demonstrovat. Tento přístup od čelních představitelů vládní strany v německém veřejném diskurzu představoval novum (Eberle a Handl 2020, s. 79).

Putin v reakci na to zavedl protiopatření, která způsobila prudký propad vzájemného obchodu s Německem v letech 2014–2015. Odpojením dodávek plynu Ukrajině na pět měsíců v roce 2014 dal jasný signál Němcům, že může ohrozit také jejich energetickou bezpečnost (Newnham 2017, s. 55). Součástí ruské odpovědi byl i zákaz importu některých zemědělských produktů a potravin z EU, USA, Kanady, Norska a Austrálie. Někteří představitelé EU či Spojených států měli zákaz vstupu do Ruska (McMillan 2016, s. 7).

Sankce se dotkly i německých politiků. V roce 2015 Rusko přišlo se seznamem 89 evropských politiků, na němž bylo osm Němců. Vstup do Ruska měl zakázán Michael Fuchs za CDU, Daniel Cohn-Bendit za Zelené či Bernd Posselt za CSU. Byl mezi nimi ale i Uwe Corsepius, budoucí poradce Merkel v evropských otázkách, nebo Katrin Suder, státní tajemnice pro obranu (Süddeutsche Zeitung 2015).

Německo chtělo Rusko vyloučit ze skupiny G8 i se proti němu vymezit nad rámec ekonomické a obchodní oblasti. Ztotožňovalo se s opatřeními, která zaujalo NATO, aby zajistilo bezpečnost pobaltských států a Polska, což vedlo k vyslání vojenských jednotek do těchto zemí. Po NATO summitu roku 2014 ve Walesu přispěl Berlín k vytvoření *Very High Readiness Joint Task Force*, která by v případě potřeby byla nasazena během několika dní na východní hranici aliance (Zagorski 2018, s. 579). Ovšem po sestřelení civilního letadla MH17 společnosti Malaysia Airlines 17. července 2014, kde zahynulo 298 civilistů, se Německo postavilo proti plánu NATO vyslat 9 000 vojáků na východ Ukrajiny s prohlášením, že se na této akci

nechce nijak přímo ani nepřímo podílet (Sakwa 2017, s. 158). Ukrajinu Německo také odmítalo podpořit dodávkami zbraní (Deutsche Welle 2021).

Ze začátku sahala Merkel po ostřejší rétorice. V březnu 2014 prohlásila, že si Putin žije ve svém vlastním světě a není schopen vnímat realitu. Vyjádřila se tak v reakci na to, že Putin a ministr zahraničí Sergej Lavrov dali Německu slib, že neporuší státní hranice Ukrajiny, jež záhy porušili (Newnham 2017, s. 55–56). Okamžitě po započetí okupace Krymu Merkel odsoudila Rusko za porušení mezinárodního práva a upozornila, že partnerství nemůže fungovat bez stejného souboru uznávaných hodnot. Nejdřív se snažila Putina přesvědčit, aby odvolal referendum o připojení oblasti k Rusku. Když se tyto snahy ukázaly jako marné a Moskva území anektovala, Merkel se zasadila o uvalení sankcí a o jejich navýšení, kdyby se ruská armáda dál aktivně zapojila do dění na Ukrajině (Forsberg 2016, s. 29; McMillan 2016, s. 6).

Představitelé Kremlu tvrdili, že na Ukrajině nejsou žádní ruští vojáci, i když existovaly důkazy, že se tam nachází. Také popírali výše zmíněné sestřelení civilního letadla malajských aerolinek nad ukrajinským územím. Merkel neskrývaně označovala některá tvrzení Kremlu za lži (Newnham 2017, s. 56). V lednu 2015 Merkel ovšem zdůraznila: „Není pochyb o tom, že chceme bezpečnost v Evropě budovat s Ruskem, nikoli proti němu“ (Merkel 2015). O roli Ruska v nastalé krizi neměla pochybnosti, ve stejném roce řekla, že „zločinnou a protiprávní anexí Krymu a vojenskými střety ve východní Ukrajině utrpěla spolupráce těžkou ránu“ (Merkel cit. dle Eberle a Handl 2020, s. 78). V tomto vyjádření můžeme pozorovat zásadní obrat a přímou kritiku ruského konání, kterou bychom předtím hledali u zástupců německého vedení jen stěží. I přes to deklarovala, že základy *Ostpolitik* se ve střednědobém a dlouhodobém měřítku měnit nebudou, partnerství s Ruskem bude pokračovat (Forsberg 2016, s. 29).

Podle ruského ministra zahraničí Lavrova krizi na Ukrajině vytvořilo USA, aby vpravilo klíny mezi vztahy Ruska a EU, jelikož ta musela na situaci zareagovat

nepřátelsky k Moskvě. V rozhovoru z dubna 2015 Lavrov přímo zmiňuje, že zahraniční politika Washingtonu chtěla zabránit jakémukoliv dalšímu prohlubování vztahů mezi Berlínem a Moskvou (Zagorski 2018, s. 578–579). S konáním ruské strany byl vysoce nespokojený Lavrovův německý protějšek Steinmeier, který přešel z pozice tzv. „*Putin Versther*“ (někoho, kdo Putinovi rozumí) do pozice skeptičtější. Odůvodňoval to protichůdnými vyjádřeními a lží vyřčenou ústy představitelů Kremlu (Newnham 2017, s. 56).

Rusko dlouhodobě silně tíhlo k idejím panevropské spolupráce, která by nezahrnovala EU či NATO. Putin v září 2015 při projevu na Valném shromáždění OSN zmiňuje, že vyřešení situace na Donbasu umožní Ukrajině „rozvíjet se jako civilizované společnosti a poskytne důležitý článek pro budování společné platformy pro bezpečnostní a ekonomickou spolupráci v Evropě a Euroasii“ (Putin 2015).

V září 2014 se Ukrajina společně se separatisty dohodla na příměří, které je známo jako Minsk I nebo jako První minská dohoda. Dohoda pojednávala o výměnách vězňů, dodávkách humanitární pomoci nebo o stažení těžkých zbraní. Netrvalo dlouho, než byla dohoda z obou stran porušována. Druhá minská dohoda neboli Minsk II byla podepsána představiteli Ukrajiny, separatistů, Ruska, Francie, Německa a OBSE (Al Jazeera 2022). Součástí dohody bylo 13 stěžejních bodů v podobném duchu jako Minsk I s tím, že by měla Ukrajina Doněcku a Luhansku, dvěma separatistickým republikám, umožnit větší míru autonomie. I přes to, že byla Moskva signatářem, trvala na tom, že není aktérem konfliktu, a tudíž se nemusí podmínkám smlouvy podřizovat, kromě toho měla neshodu s Kyjevem v otázce toho, v jakém pořadí bude 13 bodů implementováno (Mackinnon 2022).

Jednání o dohodě Minsk II probíhala na popud kancléřky Angely Merkel. Ta vyvíjela tlak, jak na ruského, tak na ukrajinského prezidenta Petro Porošenka, aby k mírovému jednacímu stolu s prezidentem Putinem zasedl (Hroch 2016). Kancléřka často vyzývala obě strany k respektování obsahu smlouvy. V roce 2017 řekla: „Mým cílem je dosažení implementace Minských dohod, díky které budeme moci zrušit

sankce EU vůči Rusku“ (Merkel cit. dle Reuters 2017). Implementace těchto dohod ale, i několik let po podepsání, stagnovala (Spanger 2020, s. 1064).

V roce 2016 se z *Bundestagu* ozýval skepticismus vůči udržování sankcí. V květnu ministr Steinmeier tvrdil, že donucení Moskvy k dodržení Minské dohody pomocí tvrdých sankcí není reálné. Upozorňoval, že sankce nejsou samy o sobě řešením a měly by být zaváděny s určitým politickým záměrem (Sakwa 2017, s. 262). Steinmeier konkrétně nesouhlasil s vyloučením země ze skupiny G8, sestávající se z ekonomicky nejvyspělejších států světa. Z větší části zástupci SPD zastávali podobné kritické názory vůči sankčnímu režimu a klonili se k takovému řešení krize, jež bude vstřícné k Rusku (Forsberg 2016, s. 31–32). Politici za CDU zastávali podobné názory jako Merkel, někteří dokonce ještě více odsuzující. Ministr financí Wolfgang Schäuble například přirovnával ruskou činnost na Ukrajině k expanzi nacistického Německa, jež v německém kontextu představovalo opravdu odvážné tvrzení (Forsberg 2016, s. 30).

Někteří němečtí politici včetně kancléřky Merkel, ministra zahraničí Sigmaru Gabriela za SPD a prezidenta Steinmeiera hovořili o vytvoření široké ekonomické unie, která by sahala od Vladivostoku po Lisabon. Steinmeier a Gabriel také otvírali otázku postupného snižování sankcí EU vůči Rusku. Další politici volali i po úplném odstranění sankcí co nejdříve a o návratu Ruska do G8 (Zagorski 2018, s. 581). Německá domácí politická scéna tak posílala do Ruska poměrně nejasný a nejednotný vzkaz.

Německá levicová strana *Die Linke* patřila k největším oponentům vůči politice Merkel k Ukrajině. Jejich shovívavý postoj k Rusku jim zajistil od zastánců vládní politiky označení „Putinova pátá kolona“. Podobně k Moskvě přistupovala AfD, jež vznikla v roce 2013 a těsně se ve stejném roce nedostala do *Bundestagu*. Mezi mimoparlamentní obhájce ruských akcí na Ukrajině patřili také pravicoví konspirační teoretici jako Ken Jebsen (Sakwa 2017, s. 275).

Obě výše zmíněné politické strany měly největší podporu v bývalém východním Německu. Jak *Die Linke*, tak AfD projevovaly silný anti-amerikanismus, vedoucí k sympatiím k Rusku. AfD zastávala podobné stanovisko jako ruský ministr zahraničí Lavrov (viz Zagorski 2018, s. 579), tvrdila totiž, že Washington aktivně bránil alianci Moskvy a Berlína, kvůli ohrožení své pozice globální dominance (Spanger 2020, s. 1067). AfD ve svém volebním programu z roku 2017 prosazovala ukončení politiky sankcí vůči Rusku a chtěla s ním prohloubit hospodářskou spolupráci. Tvrdila, že je v zájmu Německa, aby Rusko bylo začleněno do společných bezpečnostních struktur (AfD 2017, s. 18).

Ovšem jak německé veřejné mínění, tak německý průmysl se postavily za vládní zahraniční politiku, což se zprvu nečekalo. V průzkumu z dubna 2014 se 60 % Němců vyjádřilo kladně k západní odpovědi na krizi a v listopadu měly sankce vůči Rusku 58% podporu navzdory negativním dopadům na německou ekonomiku (Forsberg 2016, s. 36–37).

5 Vzájemné vztahy během poslední vlády Angely Merkel (2018–2021)

Vlivem politiky ekonomických sankcí vůči Rusku poklesl objem exportu z Německa. Ten ještě v roce 2014 činil 37,3 miliard eur, o rok později jen 22,5 miliard eur. Svého vrcholu během sankčního režimu dosáhl ve sledovaném období export v roce 2021, kdy činil 29,6 miliard euro (Statista Research Department 2022). V tomto roce vzrostla celková hodnota obchodu o 34,1 % na 59,8 miliard euro. Import do Německa v roce 2021 vzrostl o 54,2 % oproti roku 2020. Důvodem bylo zdražení oproti nízkým cenám energetických surovin roku 2020. *Deutsche Bundesbank* uvádí, že k roku 2019 bylo v rukou německých investorů v Rusku 472 firem (Statistisches Bundesamt 2023).

Německo, podobně jako další evropské státy, čelilo v tomto období kyberútokům vedeným z Ruska. I když lze tvrdit, že jich nebylo tolik jako právě v sousedních státech Ruské federace. Jejich frekvence narostla v letech 2017–2018, po aféře Skripal a po nařčení ze zapojení Ruska do prezidentských voleb v USA (Spanger 2020, s. 1064).

Problematickou událostí byla též vražda opozičního politika a bývalého vicepremiéra Ruské federace Borise Němcova v roce 2015. Byl jednou z nejvýznamnějších osob ruské opozice a vymezoval se například proti vládní korupci nebo ruským akcím na Ukrajině od roku 2014. Jak kancléřka Merkel, tak ministr Steinmeier vyjádřili znepokojení z politikovy vraždy, a apelovali na její rychlé vyšetření. Steinmeier se nechal slyšet, že Němcovova brutální vražda je vážnou překážkou pro všechny, kteří chtějí otevřené transparentní Rusko (Bundesregierung 2015; BBC Eye Investigations 2022). Kdo vraždu objednal, nebylo dodnes objasněno. V březnu 2022 investigativní skupina *Bellingcat*, *BBC* a *The Insider* odhalili, že Němcova téměř rok před vraždou sledoval agent ruské tajné služby FSB, jenž by dokonce měl být napojen na pokus o otravu Alexeje Navalného. Ruská vláda ani

s jedním z případů nemá, dle slov jejího mluvčího, nic společného (BBC Eye Investigations 2022).

Opět se ozývaly kritické hlasy, zda německou vládou prosazovaný dialog s Moskvou k něčemu vedl. Ministr zahraničí Heiko Maas, který do úřadu nastoupil v roce 2018, kritizoval Rusko podstatně více než jeho předchůdci Steinmeier a Gabriel (Spanger 2020, s. 1064). „Rusko se bohužel chová stále více nepřátelsky: útok jedovatým plynem v Salisbury, jeho role v Sýrii a na východní Ukrajině, útoky hackerů, včetně útoků na ministerstvo zahraničí,“ řekl Maas pro *Der Spiegel* (Maas cit. dle Hoffmann a Schult 2018). Heiko Maas podle Meistera představoval naději obratu zahraniční politiky vůči Rusku. Jednalo se o sociálnědemokratického ministra zahraničí v letech 2018 až 2021, který neměl žádné osobní vazby k Rusku, a nebyl ani omezován německým historickým komplexem viny. Jasně prosazoval demokratické hodnoty a roli právního státu (Meister 2018).

Zdrojem neshod obou zemí je také ruská role v občanské válce v Sýrii. Do té se Rusko přidalo v září 2015, aby podpořilo vládu prezidenta Bašára al-Asada. Ruská intervence zamezila dalšímu postupu opozičních jednotek, podporovaných Západem, Tureckem a státy Perského zálivu. Motivací Rusům byla podpora spojence v regionu. Zároveň chtěli, aby protivládní revoluce byla potlačena a nevytvořil se precedens pro její vypuknutí v Rusku. I přes svou deklaraci „boje proti teroristům“ se Moskva soustředila prvně na potlačení Západem podporované opozice. Zapojení se do konfliktu umožnilo Rusku posílit svoji pozici na Blízkém východě (Petkova 2020).

Evropská unie ostře kritizovala bombardování Aleppa v roce 2016, kdy se Moskva měla podílet na cílené destrukci nemocnic, škol a kritické infrastruktury. Velká Británie v reakci na dění v Sýrii zvedla téma uvržení ekonomických sankcí nejen na Asadův režim, ale také na Rusko. Tehdejší německý ministr zahraničí Steinmeier nesouhlasil s dalšími sankcemi vůči Rusku, zatímco Angela Merkel by údajně nebyla proti (Emmott 2016). O rok dříve tehdejší šéf SPD a ministr hospodářství Sigmar Gabriel dokonce prosazoval ukončení politiky sankcí kvůli

důležité roli Ruska v řešení syrské krize (Die Zeit 2015). V roce 2020 v pokračujícím konfliktu došlo k útoku na rebely ovládané město Idlib na severozápadě země. Ministr zahraničí Maas označil tamní bombardování a usmrcení civilistů za válečné zločiny, ze kterých se musí Damašek a jeho spojenci zodpovídat (Deutsche Welle 2020).

Kritiky se Rusku dostalo také za vetování rezoluce v Radě bezpečnosti OSN, která měla prodloužit dodávky humanitární pomoci z Turecka do Sýrie. Kromě Pekingu zbývajících 13 členů Rady hlasovalo pro další pomoc, která měla dle návrhů rezoluce, jimiž byly Německo a Belgie, zachránit životy syrských civilistů (Nia 2020). Ministr Maas kritizoval spolu s ruským blokováním důležitých rezolucí také použití chemických zbraní v Sýrii (Hoffmann a Schult 2018).

Německo-ruskou diplomacii čekala další zkouška 23. srpna 2019, kdy byl v berlínském parku zastřelen gruzínský občan Zelimchan Changošvili. Jednalo se o čečenského separatistu, jenž se účastnil čečenské války za nezávislost proti Rusku v letech 2000–2004. Podle Putina měl na svědomí smrt 98 civilistů, z nichž někteří zahynuli při útoku na moskevské metro v roce 2010. Ke svému tvrzení však nepředložil žádné důkazy (Oltermann a Walker 2019; BBC 2021). Německo se rozhodlo kvůli incidentu vyhostit dva zaměstnance ruské ambasády kvůli tomu, že ruští představitelé, dle kancléřky Merkel, nebyli ochotní spolupracovat s vyšetřovateli. V roce 2019 podezírali němečtí prokurátoři právě Rusko nebo Čečensko ze zapojení do vraždy (Reuters 2019). V roce 2021 v případě padnul rozsudek. K doživotnímu vězení byl odsouzen nájemný vrah Vadim Krasikov. Ministryně zahraničí, ve vládě nástupce Merkel v pozici německého kancléře Olafa Scholze, Annalena Baerbock uvedla, že dle soudních zjištění byla vražda objednána z ruské strany. Zcela se proti podobnému jednání vymezila, jelikož došlo k vážnému porušení německého práva a suverenity. Podle prokurátorů patřil Krasikov do speciální jednotky spadající pod FSB, ruskou tajnou službu. Berlín v reakci na tato zjištění vyhostil další dva ruské diplomaty (BBC 2021).

Když Angela Merkel navštívila prezidenta Putina v lednu 2020, nijak se k incidentu s vyhoštěním diplomatů nevracela. Celá schůzka se nesla v pozitivním a přátelském duchu. Její návštěva měla za cíl získat ruskou podporu v otázce summitu v Libyi, ve kterém chtělo Německo působit jako arbitr míru. Vražda Changošviliho vztahy do jisté míry napjala, ale ne natolik, aby zabránila kooperaci v jiných oblastech (Esch 2021). Tento incident dobře ilustruje těžko definovatelné německo-ruské vztahy, ve kterých jen málo věcí může zabránit vzájemnému dialogu v neproblematických otázkách.

Rusko dle Meistera přistupovalo ke spolupráci vyloženě tak, aby z ní profitovalo, a ne aby prospěch byl vzájemný. To je patrné na případě „rusifikace“ německých iniciativ (Meister 2013, s. 38–39). *The St. Petersburg Dialogue* vznikl v roce 2001 a měl sloužit jako bilaterální fórum pro občanskou společnost obou zemí (Goncharenko et al. 2021). Ale postupně si zde začala klást podmínky Moskva. Dialog byl notoricky znám tím, že se vyhýbal lidskoprávním otázkám. V minulosti například probíhala diskuze, zda na tamní půdě zvednout téma zatčení členek skupiny *Pussy Riot* či zda by to poškodilo vzájemné vztahy zemí (Bidder a Neukirch 2012).

Německá strana akceptovala fakt, že účastníky dialogu bude vybírat Moskva, která místo aktivistů dosazovala úředníky a zástupce byznysové sféry. Mezi kritiky lidskoprávní a demokratické situace v Rusku patřil Andreas Schockenhoff, politik za CDU/CSU, koordinátor vzájemných společenských vztahů a speciální vyslanec v Rusku. Ten se ohradil proti zatčení členek *Pussy Riot* a jejich nepřiměřenému potrestání. Moskva rozhodla, že ho kvůli jeho kritickým projevům, dále nebude uznávat jako zástupce německé vlády na těchto setkáních (Meister 2013, s. 39; Dempsey 2013b). Organizaci se nevyhnul ani ruský zákrok proti zahraničním neziskovým subjektům. V roce 2021 pak byli na černou listinu Moskvy umístěni tři členové fóra za německou stranu (Goncharenko et al. 2021).

Meister v roce 2018 píše, že by se měl hledat nový začátek ve vzájemných vztazích. Hlavním pilířem by se měly stát právě společnosti obou zemí a jejich

propojení. Meister uvádí že oblastech sociálních kontaktů, ať už se jedná o výměny mládeže a studentů, sesterská města nebo kulturní výměny, nemělo Rusko ani Německo tak úzké vztahy s žádnou jinou zemí. Na tomto základu by se tudíž mělo stavět. Dle jeho názoru by zjednodušení vízového procesu nebo dokonce zrušení víz mohlo pomoci navázání kontaktů s ruskou společností, jejíž režim se více a více uzavíral (Meister 2018). Dřívější snahy Moskvy toto prosadit byly podporovány ze strany ministerstva zahraničí a Výboru pro východoevropské hospodářské vztahy, ale nenalezly takové sympatie u kancléřky (Dempsey 2013b).

5.1 Otrava Alexeje Navalného

Alexej Navalnyj je známý ruský bloger, opoziční aktivista, který se angažoval proti korupci. Založil mimo jiné Protikorupční fond a byl strůjcem „chytrého hlasování“, ve kterém se měli voliči pokusit o demokratickou změnu strategickou volbou jiných stran, než bylo Putinovo Jednotné Rusko. Sám Navalnyj kandidoval ve volbách roku 2013 na moskevského starostu, ve kterých neuspěl. V prezidentských volbách roku 2018 ho Centrální volební komise odmítla registrovat kvůli obviněním v případě Kirovles. Když byl po návratu z Německa v lednu 2021 v Moskvě zatčen, nahrál na svůj YouTube kanál video popisující Putinův luxusní palác na jihu Ruska, který měl nabýt pomocí netransparentních dohod a korupce. Během tří dnů video získalo 59 milionů zhlédnutí (Demydova 2021, s. 1974–1975).

Otrava ruského opozičního předáka Navalného vytvořila další krizi v německo-ruských vztazích. Po té, co zkolaboval na palubě ruského letadla, byl transportován do berlínské nemocnice, kde byla prokázána přítomnost Novičoku, vzácné nervové látky vyvinuté v Sovětském svazu (Ruairi 2021). V září 2020 Merkel na tiskové konferenci toto zjištění oznámila a řekla, že někdo chtěl Navalného umlčet a bylo na čase, aby situaci Moskva vysvětlila (Esch 2021).

Transport Navalného z Omsku do Berlína zařídila německá nezisková organizace *Cinema for Peace*. Ta pomáhá humanitárním iniciativám, konkrétně například filmařům, poukazujícím na důležité lidskoprávní problémy. O svém plánu organizace informovala francouzského prezidenta Emmanuela Macrona a německou kancléřku (Johnson 2020). Angela Merkel se k celé soukromé akci vyjádřila souhlasně (Connolly 2020b). Během jeho léčby dokonce Navalného v nemocnici *Charité* navštívila. Jednalo se o nezvyklé gesto solidarity, jímž Merkel vyslala jasný signál Vladimíru Putinovi (Connolly 2020a).

Ruská média a prokremelské hlasy zdravotní stav Alexeje Navalného zprvu zlehčovaly, tvrdily například, že souvisí s požitím přílišného množství alkoholu. Státní tisková agentura případ relativizovala a přednesla tezi, že se opozičník mohl sám úmyslně otrávit (Bostock 2020). Putin, jenž o Navalném hovořil výhradně nepřímou jako o „berlínském pacientovi“, ho mj. obvinil ze spolupráce s americkými tajnými službami (BBC 2020). Celá situace představovala významné vyhocení vztahů mezi Německem a Ruskem.

Ministr zahraničí Maas řekl pro *Bild am Sonntag*: „Doufám, že nás Rusové nedonutí změnit náš názor na Nord Stream 2“ (Maas cit. dle Geil et al. 2020). Maas viděl jednoznačnou ruskou stopu za útokem na opozičníka, jelikož byl Novičok těžce dostupnou chemickou zbraní a již byl použit k útoku na bývalého agenta Sergeje Skripala. Maas zároveň připustil, že by zastavení téměř hotového projektu mělo negativní vliv na německé i evropské společnosti (Geil et al. 2020). I přes varování ze stran ministra i kancléřky Merkel, nakonec nedošlo k zastavení prací na plynovodu (Pifer 2021, s. 2).

Propojení budoucnosti plynovodu a pokusu o vraždu ruského opozičníka můžeme nalézt i na půdě Evropského parlamentu. Ten většinou odhlasoval požadavek na zastavení výstavby v reakci na zatčení Navalného po jeho návratu do Ruska. Evropská komise prohlásila, že je projekt nadbytečný pro evropskou energetickou bezpečnost. Zároveň poukázala na to, že jediný, kdo v tomto může

rozhodnout, je samo Německo, jelikož rezoluce parlamentu je nezávazná (Pifer 2021, s. 4).

5.2 Plynovod Nord Stream 2

Berlín při prosazování sankcí vůči Rusku na půdě EU úspěšně stanovoval oblasti, které budou sankcionovány. Jelikož je pro něj zdaleka nejdůležitější obchod s energiemi, zapojil svůj velký vliv v orgánech EU k jeho vynechání. Německé společnosti dokonce navzdory krizi vztahů spustily řadu projektů pro transport zemního plynu z Ruska, z nich nejdůležitější byl Nord Stream 2 (Siddi 2020, s. 105).

I přes zdánlivý obrat v politice vůči Rusku a posílení normativního aspektu spolupráce nepovažovala vláda za důležité postavit se proti vybudování plynovodu Nord Stream 2. Ten měl od konce roku 2019 zajišťovat dodávky plynu do Německa o objemu až 50 milionů kubíků ročně (Eberle a Handl 2020, s. 75). Nord Stream 2 stavěla ruská polostátní energetická společnost Gazprom společně s pěti mezinárodními partnery: *Uniper* a *Wintershall* (Německo), *Engie* (Francie), *Österreichische Mineralölverwaltung* (Rakousko) a *Royal Dutch Shell* (Nizozemsko/Velká Británie). Plynovod by fungoval paralelně s Nord Stream 1, který byl uveden do provozu v roce 2012, a poskytoval obdobnou kapacitu (Pifer 2021, s. 1).

Plán měl politickou podporu i přes to, že krize na Ukrajině plně ukázala geopolitický význam a potenciální rizika tohoto projektu. Podle Eberleho a Handla vznikl dojem, že Německo, které apelovalo na evropskou solidaritu v otázce řešení uprchlické krize v roce 2015, se nyní soustředilo převážně na svůj vlastní ekonomický zájem na úkor svých evropských sousedů (Eberle a Handl 2020, s. 75).

Nejvíce by se projekt dotkl Ukrajiny. Většina zemního plynu z Ruska procházela přes její území, což zemi vydělávalo 1,2 miliardy dolarů ročně na tranzitních poplatcích. Jednalo se o významný příspěvek do státního rozpočtu (Harper

2022). Kyjev se bál, že jakmile bude plynovod hotov, odkloní Moskva přísun plynu přímo do Německa. Merkel se ve snaze podobné obavy uklidnit nechala slyšet, že NS2 nebude náhradou slíbených dodávek plynu na Ukrajinu (The Economist 2021; Pifer 2021, s. 2). Další obavou Ukrajiny bylo, jaký osud čeká zemi po roce 2024, kdy měla vypršet smlouva o dodávkách ruských energií. Berlín se v tomto snažil vyjít Kyjevu vstříc, příslibem investic do obnovitelných zdrojů energií v hodnotě 1 miliardy eur (Deutsche Welle 2021).

Projekt si našel příznivce i odpůrce napříč politickým spektrem, stejně jako u Nord Stream 1, kterému se práce již okrajově věnuje, se německá politická scéna věnovala prezentaci plynovodu jako čistě soukromého komerčního projektu. Pro podporovatele se jednalo o jednoznačný přínos pro německou energetickou bezpečnost. Potrubní síť měla navýšit likviditu a prospět konkurenčnímu prostředí na evropských plynových trzích, čímž by měla zamezit diktování cen spotřebitelům od dodavatele. Odpůrci hlavně upozorňovali na fakt, že se navýší německá závislost na ruských energiích, a navíc se tím podpoří ruský geostrategický záměr „rozdělit Evropu“ (Spanger 2020, s. 1065). Jeho výstavba probíhala současně s Krymskou krizí a byly zde obavy, že by mohl být využit k politickým účelům a narušit sankční režim EU vůči Moskvě (Eberle a Handl 2020, s. 81). Podporovatelé Nord Stream 2, v čele s kancléřkou Merkel, tvrdili že SRN odebírala sovětský plyn i za studené války a nevidí, že by současné vztahy měly být horší (Eberle a Handl 2020, s. 85).

Ostatní představitelé členských států EU se vyjadřovali proti výstavbě plynovodu, který podle nich šel proti smyslu společných sankcí uvalených na Moskvu. Mezi kritiky byly i Spojené státy, Polsko či předseda Evropské Rady (McMillan 2016, s. 7). USA varovaly, že by projekt přinesl příliš mnoho tržní (a geopolitické) moci do rukou Vladimira Putina, Varšava obdobně tvrdila, že by neprospíval rovné hospodářské soutěži. Bílý dům varoval před navýšením závislosti Evropy na ruském plynu, který v roce 2020 tvořil 43 % celkového importu (The Economist 2021).

Jedním z lidí, kteří se silně zasloužili o realizaci Nord Stream 2, byl, dle poradce kancléřky Merkel pro zahraniční politiku Christopa Heusgena, Sigmar Gabriel ve svých funkcích ministra zahraničí a ministra hospodářství (Dahlkamp et al. 2022). Gabriel se například zasadil o to, aby projekt zůstal v kompetenci německých úřadů a aby do něj nezasahovala EU. I tímto krokem chtěl zajistit jeho dokončení navzdory kritickým hlasům z Bruselu (Meier 2015). Podle Merkel a zastánců plynovodu se jednalo o čistě ekonomický projekt. Měl sloužit firmám a přinést mnoho pracovních míst do státu Meklenbursko-Přední Pomořansko (regionu, kde plynovod vstupuje na německou pevninu), kterých je ve spolkové zemi nedostatek (Dahlkamp et al. 2022). Ministerský předseda Meklenburska-Předního Pomořanska dokonce vytvořil nadaci, která by mohla působit jako prostředník, a ochránit tak evropské společnosti proti případným sankcím ze strany velkého kritika projektu, Spojených států amerických (Pifer 2021, s. 5).

Nord Stream 2 nakonec nikdy nebyl uveden do provozu, jelikož těsně před dokončením jeho certifikace, ji nový německý kancléř Olaf Scholz zastavil. Došlo k tomu v únoru 2022 v reakci na ruské uznání proruských separatistických republik na východě Ukrajiny (Ellyatt 2022).

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat německo-ruské vztahy za vlád Angely Merkel. Ty si v posledních letech prošly celkem turbulentním vývojem. O jejich formování se nemalým podílem zasloužila právě kancléřka Angela Merkel, během popisovaných 16 let, ve kterých úřad zastávala. Práce analyzuje zlomové události, které sice nereprezentují všechny faktory utvářející vzájemné vztahy, ale poskytují reprezentativní pohled na jejich vývoj.

Ze začátku byly vztahy vysoce konzistentní s jejich ustavenou tradicí z dob *Ostpolitik*, tedy soustředěné na ekonomické aspekty spolupráce více než na ty normativní, které většinou na reálnou politiku neměly až takový vliv. To se postupem času změnilo a Německo začalo být k Rusku skeptičtější. Dynamika vztahů je dobře pozorovatelná, pokud se podíváme na jejich proměnu například mezi lety 2007–2014. V prvních letech daného období kancléřka Merkel udržovala vřelejší vztahy s prezidentem Dmitrijem Medveděvem, podepsala Meseberské memorandum a chtěla dát Rusku slovo v evropských bezpečnostních otázkách. Němci hovořili o Rusku jako o svém důležitém partnerovi, s nímž musí budovat evropský řád. Ministr zahraničí Steinmeier hovořil o spolupráci v otázkách obrany a o společných peacekeepingových misích. Přístup k Rusku se postupem let měnil, první zlom pozorujeme v roce 2012 a s kontroverzním vývojem ruské domácí politiky. K tomuto roku začaly německé elity stále více akcentovat své obavy o dodržování lidských práv v Rusku a společně s tím upadala i ekonomická spolupráce.

Krize vztahů vyvrcholila rokem 2014 a zavedením ekonomických sankcí vůči Rusku kvůli jeho zapojení do dění na Ukrajině. V německé společnosti, stejně jako v každé jiné demokratické společnosti na světě, existovalo celé spektrum názorů, jak by se měl Berlín nyní zachovat. Většina politiků vládní CDU/CSU zastávala podobné názory jako kancléřka v otázce sankcí, tvrdili totiž že jsou nezbytné, či že by se dokonce měly navýšit. U SPD zase dlouhodobě pozorujeme větší vstřícnost k Rusku,

její představitelé jako například ministr zahraničí Frank-Walter Steinmeier vyjadřovali pochyby o smyslu sankcí. Představitelé krajní pravice AfD se v tomto shodovali s levicí *Die Linke*, jelikož tvrdili že by měly být sankce zrušeny. I přes vyhrčenější rétoriku vůči Rusku, Angela Merkel neopustila hlavní myšlenky *Ostpolitik*. Uprostřed sankčního režimu podporovala stavbu plynovodu Nord Stream 2, u kterého kritici poukazovali právě na fakt, že by ho mohlo Rusko využít k politickým účelům, jak již ostatně učinilo s dodávkami plynu vícekrát v minulosti (viz str. 17–18).

Stěžejním faktorem vztahů obou zemí byla diskuze o dodržování lidských práv v Rusku. Tu ve svých projevech zdůrazňovala především kancléřka Angela Merkel, která se v tomto ohledu lišila od svých předchůdců. Navzdory tomu se lidskoprávní situace v Rusku nezlepšovala, spíše naopak. Kritici režimu byli stále více potlačováni, ať už se jedná o Michaila Chodorkovského, který byl do roku 2013 vězněn na základě skutečností, které západní svět a opoziční hlasy označovaly za pouhé záminky, pomocí kterých se režim chtěl zbavit vlivného oponenta. Nebo o Borise Němcova, politika Dumy, který oponoval prezidentu Vladimíru Putinovi a například okupaci Krymu. Němcov byl zavražděn a existuje zde důvodné podezření, že je s vraždou spojen někdo z vedení ruských tajných služeb, zodpovídajících se vládě. Podobným případem byla vražda Zelimchana Changošviliho roku 2019, přímo v německém hlavním městě. Dle současné ministryně zahraničí Annaleny Baerbock, v tomto případě není o zapojení ruské strany pochyb. Ruské zavinění viděl tehdejší ministr zahraničí Heiko Maas i za pokusem o otravu opozičníka Alexeje Navalného v roce 2020. Maas dokonce uvedl, že by tento incident mohl ovlivnit výstavbu plynovodu Nord Stream 2. Je ovšem nutno říci, že k tomu nakonec nedošlo. K zamezení jeho zprovoznění došlo až v roce 2022, vlivem ruského jednání vůči Ukrajině v únoru toho roku.

Na úplný závěr práce bych chtěl vyzdvihnout, dle mého názoru, pozoruhodný prvek, na který jsem v analýze narazil, ačkoliv se přímo netýká hlavního zaměření

práce. Překvapilo mě významné zapojení nevládních aktérů v případech Chodorkovskij a Navalnyj, kdy se tito aktéři zasloužili o utváření vztahů mezi zeměmi s výslovným souhlasem kancléřky Merkel.

Seznam literatury

AFD, 2017. *PROGRAMM FÜR DIE WAHL ZUM DEUTSCHEN BUNDESTAG AM 24. SEPTEMBER 2017*. 23. duben 2017. B.m.: Alternative für Deutschland.

AGENCE FRANCE-PRESSE, 2015. Russia issues international arrest warrant for Putin critic Khodorkovsky. *The Guardian* [online]. [vid. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/23/russia-issues-international-arrest-warrant-for-putin-critic-khodorkovsky>

AGENCE FRANCE-PRESSE a THE LOCAL, 2009. Merkel presses Russia and Ukraine on gas row. *The Local de* [online]. [vid. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.thelocal.de/20090107/16607>

AL JAZEERA, 2013. Putin critic Khodorkovsky goes free [online]. [vid. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2013/12/21/putin-critic-khodorkovsky-goes-free>

AL JAZEERA, 2022. Ukraine-Russia crisis: What is the Minsk agreement? [online]. [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/9/what-is-the-minsk-agreement-and-why-is-it-relevant-now>

BACZYNSKA, Gabriela a Alexandra HUDSON, 2014. Russia accuses EU of seeking Ukraine „sphere of influence“. *Reuters* [online]. [vid. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-russia-eu-idUSBREA1D0PT20140214>

BARANOVSKY, Vladimir, 1992. *Germany, Russia, And The Future Of Europe* [online]. 1st Edition. New York: Routledge. ISBN 978-0-429-04083-2. Dostupné z: doi:10.4324/9780429040832

BBC, 2020. Russia's Putin calls Navalny poisoning inquiry „a trick" [online]. [vid. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-55346239>

BBC, 2021. Germany expels Russian diplomats after hitman sentenced in Berlin [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-59667937>

BBC EYE INVESTIGATIONS, 2022. Boris Nemtsov: Murdered Putin rival „tailed" by agent linked to FSB hit squad. *BBC News* [online]. [vid. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60878663>

BESTE, Ralf, Susanne KOELBL a Dirk KURBJUWEIT, 2008. Berlin's Shifting Policy: Has Merkel Changed her Tune on Georgia? *Der Spiegel* [online]. [vid. 2023-03-03]. ISSN 2195-1349. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/international/world/berlin-s-shifting-policy-has-merkel-changed-her-tune-on-georgia-a-574227.html>

BIDDER, Benjamin a Ralf NEUKIRCH, 2012. Germany-Russia Dialogue Group Silent on Human Rights and Pussy Riot. *Der Spiegel* [online]. [vid. 2023-03-14]. ISSN 2195-1349.

Dostupné z: <https://www.spiegel.de/international/world/germany-russia-dialogue-group-silent-on-human-rights-and-pussy-riot-a-848442.html>

BOSTOCK, Bill, 2020. Pro-Putin media are pushing a narrative that Alexei Navalny was hospitalized after heavy drinking, rather than poison, which his supporters say is a smear. *Business Insider* [online]. [vid. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.businessinsider.com/alexei-navalny-russia-state-media-push-heavy-drinking-narrative-2020-8>

BUNDESREGIERUNG, 2015. *Germany condemns Nemtsov's murder* [online] [vid. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/service/archive/archive/germany-condemns-nemtsov-s-murder-481982>

CDU/CSU a FDP, 2009. *Wachstum. Bildung. Zusammenhalt.* 26. říjen 2009. B.m.: Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP.

CDU/CSU a SPD, 2005. *Gemeinsam für Deutschland – mit Mut und Menschlichkeit.* 11. listopad 2005. B.m.: Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD.

COE, Robert, 2014. German and American Responses to Ukraine's Euromaidan Protests. *AICGS* [online]. [vid. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://www.aicgs.org/2014/02/german-and-american-responses-to-ukraines-euromaidan-protests/>

CONNOLLY, Kate, 2020a. Alexei Navalny visited by Angela Merkel in Berlin hospital. *The Guardian* [online]. [vid. 2023-03-27]. ISSN 0261-3077. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/28/alexei-navalny-angela-merkel-visit-berlin-hospital>

CONNOLLY, Kate, 2020b. Cinema for Peace: the NGO trying to airlift Alexei Navalny to Germany. *The Guardian* [online]. [vid. 2023-03-27]. ISSN 0261-3077. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/21/cinema-for-peace-the-ngo-trying-to-airlift-alexei-navalny-to-germany>

ČT24, 2009. Ukrajina a Rusko podepsaly dohody o dodávkách. Končí plynová krize? [online]. [vid. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1425347-ukrajina-a-rusko-podepsaly-dohody-o-dodavkach-konci-plynova-krize>

DAHLKAMP, Jürgen, Frank DOHMEN, Gunther LATSCH, Gerald TRAUFEITER a Klaus WIEGREFE, 2022. Anatomy of Germany's Reliance on Russian Natural Gas: Decades of Addiction. *Der Spiegel* [online]. [vid. 2023-02-17]. ISSN 2195-1349. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/international/business/anatomy-of-germany-s-reliance-on-russian-natural-gas-decades-of-addiction-a-ad156813-3b24-424f-a51e-3ffbd7b6385c>

DEMPSEY, Judy, 2013a. Can Merkel's Russia Policy Work? *Carnegie Europe* [online]. [vid. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/53135>

DEMPSEY, Judy, 2013b. Merkel's Unfinished Business: Why Germany Needs to Act Strategically. *Carnegie Europe* [online]. [vid. 2023-03-25]. Dostupné

z: <https://carnegieeurope.eu/2013/09/05/merkel-s-unfinished-business-why-germany-needs-to-act-strategically-pub-52840>

DEMYDOVA, Viktoriia, 2021. Alexei Navalny and Protests in Russia: Growth of Online Activism Under the Authoritarian System: Alexei Navalny ve Rusya'daki Protestolar: Otoriter Rejim Altında Çevrimiçi Aktivizmin Gelişmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* [online]. **20**(4), 1970–1987 [vid. 2023-03-13]. ISSN 13030094. Dostupné z: doi:10.21547/jss.881872

DEUTSCHE WELLE, 2008. Losing Business [online]. [vid. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/german-industry-leaders-warn-against-isolating-russia/a-3599534>

DEUTSCHE WELLE, 2020. Germany calls Idlib attacks „war crimes" [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/germany-says-syria-and-russia-responsible-for-idlib-war-crimes/a-52561567>

DEUTSCHE WELLE, 2021. Nord Stream 2 a „dangerous geopolitical weapon" [online]. [vid. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/ukraine-nord-stream-2-a-dangerous-geopolitical-weapon/a-58950076>

DIE ZEIT, 2015. Syrien-Krieg: Gabriel schlägt Ende der Sanktionen gegen Russland vor [online]. [vid. 2023-03-25]. ISSN 0044-2070. Dostupné z: https://www.zeit.de/politik/ausland/2015-09/sigmar-gabriel-russland-sanktionen-syrien?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

EBERLE, Jakub a Vladimír HANDL, 2020. In: *Rozpolcená mocnost: Krize a rozpory německé zahraniční politiky*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press, s. 67–85. ISBN 978-80-246-4568-1.

EICHLER, Jan, 2019. The War Between Georgia and the Russian Federation as an Important Milestone. *Vojenské rozhledy* [online]. **28**, 14. Dostupné z: doi:10.3849/2336-2995.28.2019.02.003-019

ELLYATT, Holly, 2022. Nord Stream 2 cost \$11 billion to build. Now, the Russia-Europe gas pipeline is unused and abandoned. *CNBC* [online]. [vid. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.cnbc.com/2022/03/31/the-nord-stream-2-pipeline-lies-abandoned-after-russia-invaded-ukraine.html>

EMMOTT, Robin, 2016. EU condemns Russia over Aleppo, to impose more Syrian sanctions. *Reuters* [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-eu-idUSKBN12G103>

ESCH, Christian, 2021. German-Russian Relations at a New Low. *Der Spiegel* [online]. [vid. 2023-03-13]. ISSN 2195-1349. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/international/world/german-russian-relations-at-a-new-low-a-792ba849-3435-4c79-85e1-079c8fa1e47f>

FORSBERG, Tuomas, 2016. From Ostpolitik to ‘frostpolitik’? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia. *International Affairs* [online]. **92**(1), 21–37 [vid. 2023-01-20]. ISSN 0020-5850. Dostupné z: doi:10.1111/1468-2346.12505

FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG, 2007. Streit über Verhältnis zu Russland: „Sprengsatz für den europäischen Zusammenhalt“. *FAZ.NET* [online]. [vid. 2023-02-03]. ISSN 0174-4909. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/politik/europaeische-union/streit-ueber-verhaeltnis-zu-russland-sprengsatz-fuer-den-europaeischen-zusammenhalt-1436059.html>

GEIL, Karin, DPA, a AFP, 2020. Alexej Nawalny: Heiko Maas droht erstmals mit Stopp von Nord Stream 2. *Die Zeit* [online]. [vid. 2023-03-13]. ISSN 0044-2070. Dostupné z: https://www.zeit.de/politik/ausland/2020-09/heiko-maas-alexej-nawalny-nord-stream-gruene-gerhard-schroeder?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

GONCHARENKO, Roman, Mikhail BUSHUEV a Olga TIKHOMIROVA, 2021. Petersburg Dialogue forum in jeopardy. *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-02-09]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/german-russian-petersburg-dialogue-forum-in-jeopardy-over-ngo-ban/a-57706360>

HANDELSBLATT BERLIN, 2004. Laut Interview in der ARD-Sendung „Beckmann“: Schröder hält Putin für lupenreinen Demokraten. *Handelsblatt* [online]. [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.handelsblatt.com/politik/international/laut-interview-in-der-ard-sendung-beckmann-schroeder-haelt-putin-fuer-lupenreinen-demokraten/2439580.html>

HANDL, Vladimír (ed.), 2011. In: *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 56–61. ISBN 978-80-87558-03-4.

HARPER, Jo, 2022. Can Ukraine do without Russian gas transit fees? *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/can-ukraine-do-without-russian-gas-transit-fees/a-60552279>

HOFFMANN, Christiane a Christoph SCHULT, 2018. Wer ist gefährlicher für den Weltfrieden: Trump oder Putin? *Der Spiegel* [online]. [vid. 2023-03-11]. ISSN 2195-1349. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/spiegel/heiko-maas-kritisiert-donald-trump-a-1202784.html>

HROCH, Jaroslav, 2016. Minsk II – sebenaplňující předpověď? *Security Outlines* [online]. [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.securityoutlines.cz/minsk-ii-sebenaplnujici-predpoved/>

CHIVVIS, Christopher S. a Thomas RID, 2009. The Roots of Germany’s Russia Policy. *Survival* [online]. **51**(2), 105–115 [vid. 2023-01-20]. ISSN 0039-6338. Dostupné z: doi:10.1080/00396330902860850

JOHNSON, Ian P., 2020. Who is Alexei Navalny's NGO rescuer? *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/the-german-ngo-behind-alexei-navalnys-rescue/a-54661016>

KINKARTZ, Sabine, 2022. SPD faces the ruins of its Russia policy. *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/germanys-ruling-spd-faces-the-ruins-of-its-russia-policy/a-61206332>

KURPAS, Sebastian a Henning RIECKE, 2007. *Is Europe back on track? Impetus from German EU presidency*. 2007. B.m.: CEPS.

LOUGH, John, 2021. *Germany's Russia problem: The struggle for balance in Europe* [online]. Manchester: Manchester University Press. ISBN 978-1-5261-5150-6. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1rm25gx>

MACKINNON, Amy, 2022. Eastern Ukraine's Problematic Peace Plan. *Foreign Policy* [online]. [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2022/02/17/minsk-agreement-ukraine-russia-peace/>

MARSHALL, Barbara, 1997. *Willy Brandt: A Political Biography* [online]. London: Palgrave Macmillan UK [vid. 2023-01-20]. ISBN 978-1-349-39586-6. Dostupné z: doi:10.1057/9780230390096

MARTIN, David, 2017. A history of Germany's coalition governments. *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/a-history-of-germanys-coalition-governments/g-41818483>

MARTIN, Michelle a Lidia KELLY, 2013. Inside Germany's campaign to free Khodorkovsky. *Reuters* [online]. [vid. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-germany-khodorkovsky-idUSBRE9BP0C420131226>

MCMILLAN, Stuart, 2016. Germany's relations with Russia: willing fools or trusted intermediaries? *New Zealand International Review* [online]. **41**(4), 6–7 [vid. 2023-01-20]. ISSN 01100262. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=116895754&lang=cs&site=ehost-live>

MEIER, Albrecht, 2015. Ausbau der Ostsee-Pipeline: Zwei gegen Brüssel. *Der Tagesspiegel Online* [online]. [vid. 2023-03-14]. ISSN 1865-2263. Dostupné z: <https://www.tagesspiegel.de/politik/zwei-gegen-brussel-4440313.html>

MEISTER, Stefan, 2013. Germany's Russia Policy under Angela Merkel: A Balance Sheet. *The Polish Quarterly of International Affairs* [online]. **22**(2), 28–39 [vid. 2023-01-20]. ISSN 1230-4999. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=208322>

MEISTER, Stefan, 2018. Searching for a new foundation for German-Russian relations. *Russian International Affairs Council* [online]. Dostupné

z: <https://dgap.org/en/research/publications/searching-new-foundation-german-russian-relations>

MERKEL, Angela, 2015. Gemeinsam für Frieden. *Die Bundesregierung* [online] [vid. 2023-01-26]. Dostupné z: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv/alt-inhalte/gemeinsam-fuer-frieden-439074>

NEUNHAM, Randall, 2017. Germany and Russia Since Reunification: Continuity, Change, and the Role of Leaders. *German Politics and Society* [online]. **35**(1), 42–56 [vid. 2023-01-20]. ISSN 1558-5441, 1045-0300. Dostupné z: doi:10.3167/gps.2017.350103

NIA, Oliver Towfigh, 2020. Germany slams Russia, China for blocking aid to Syria. *Anadolu Agency* [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.aa.com.tr/en/europe/germany-slams-russia-china-for-blocking-aid-to-syria/1904044>

OLTERMANN, Philip a Shaun WALKER, 2019. Chechen killed in Berlin was cruel and bloodthirsty, claims Putin. *The Guardian* [online]. [vid. 2023-03-12]. ISSN 0261-3077. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/10/murdered-chechen-separatist-zelimkhan-khangoshvili-had-killed-on-russian-soil-says-putin>

PARFITT, Tom, 2007. Belarus cuts off Russian pipeline in bitter gas war. *The Guardian* [online]. [vid. 2023-02-02]. ISSN 0261-3077. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/business/2007/jan/09/oilandpetrol.russia>

PETKOVA, Mariya, 2020. What has Russia gained from five years of fighting in Syria? *Al Jazeera* [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/features/2020/10/1/what-has-russia-gained-from-five-years-of-fighting-in-syria>

PIFER, Steven, 2021. *Nord Stream 2: Background, objections, and possible outcomes* [online]. duben 2021. B.m.: Brookings. Dostupné z: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_nord_stream_2_pifer.pdf

PUTIN, Vladimir, 2007. Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. *President of Russia* [online] [vid. 2023-03-25]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

PUTIN, Vladimir, 2015. Read Putin's U.N. General Assembly speech. *Washington Post* [online]. [vid. 2023-03-25]. ISSN 0190-8286. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/28/read-putins-u-n-general-assembly-speech/>

RAHR, Alexander, 2020. Germany-Russia: Is A New Ost-Politik Feasible? (Report At The International Scientific Congress “Globalistics-2020: Global Issues And Future Of Humankind”). *Вестник Московского университета. Серия 27. Глобалистика и геополитика* [online]. (4), 9 [vid. 2023-01-20]. ISSN 2414-4894. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/germany-russia-is-a-new-ost-politik-feasible-report-at-the-international-scientific-congress-globalistics-2020-global-issues-and>

REUTERS, 2009. UPDATE 1-France, Germany urge deal in Russia, Ukraine gas row [online]. [vid. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/russia-ukraine-gas-sarkozy-idINL853135820090108>

REUTERS, 2017. Merkel tells Putin: implement Minsk to get EU sanctions lifted [online]. [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/uk-russia-germany-sotchi-idUKKBN17Y1KR>

REUTERS, 2019. Russia did not help with probe into murder of Georgian in Berlin: Merkel [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-nato-summit-merkel-russia-idUSKBN1Y81Y4>

RUAIRI, Casey, 2021. What's next for the Russia-Germany relationship after Merkel? *Al Jazeera* [online]. [vid. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/8/german-elections-whats-next-for-the-russian-german-relations>

SAKWA, Richard, 2017. In: *Russia against the rest: the cold peace and the breakdown of the European security order*. Cambridge, United Kingdom ; New York, NY: Cambridge University Press, s. 153–275. ISBN 978-1-107-16060-6.

SAWIZKI, Alexander a Markian OSTAPTSCHUK, 2013. Westerwelle unterstützt friedliche Proteste. *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.dw.com/de/westerwelle-unterst%C3%BCtzt-friedliche-proteste/a-17272351>

SIDDI, Marco, 2020. A Contested Hegemon? Germany's Leadership in EU Relations with Russia. *German Politics* [online]. **29**(1), 101–105 [vid. 2023-01-20]. ISSN 09644008. Dostupné z: doi:10.1080/09644008.2018.1551485

SOLDATKIN, Vladimir, 2021. Merkel, Putin clash over Navalny on her last trip to Russia. *Reuters* [online]. [vid. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/merkel-hold-talks-with-putin-first-anniversary-navalny-poisoning-2021-08-20/>

SPANGER, Hans-Joachim, 2020. The Perils of Path Dependency: Germany's Russia Policy. *Europe-Asia Studies* [online]. **72**(6), 1061–1067 [vid. 2023-01-20]. ISSN 09668136. Dostupné z: doi:10.1080/09668136.2020.1760211

SPASOVSKA, Verica, 2016. A master of diplomacy. *Deutsche Welle* [online]. [vid. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/opinion-a-master-of-diplomacy/a-19148142>

STATISTA RESEARCH DEPARTMENT, 2022. German goods export value to Russia 2021. *Statista* [online]. [vid. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1000984/value-german-goods-exports-to-russia/>

STATISTISCHES BUNDESAMT, 2023. Facts on trade with Russia. *Federal Statistical Office* [online]. [vid. 2023-02-17]. Dostupné z: https://www.destatis.de/EN/Press/2022/02/PE22_N010_51.html

STEINMEIER, Frank-Walter, 2007. Verflechtung und Integration. *Internationale Politik* [online] [vid. 2023-02-06]. Dostupné z: <https://internationalepolitik.de/de/verflechtung-und-integration>

STEINMEIER, Frank-Walter, 2008. Auf dem Weg zu einer europäischen Ostpolitik - Rede von Bundesaußenminister Steinmeier anlässlich der Podiumsdiskussion bei der Willy-Brandt-Stiftung. *Auswärtiges Amt* [online] [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/080304-bm-ostpolitik/219748>

STEINMEIER, Frank-Walter, 2014. Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier anlässlich der 50. Münchner Sicherheitskonferenz. *Auswärtiges Amt* [online] [vid. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/140201-bm-muesiko/259554>

STENT, Angela, 2007. Berlin's Russia Challenge. *Insight Turkey* [online]. **9**(2), 157–159 [vid. 2023-01-20]. ISSN 1302-177X. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26328838>

SÜDDEUTSCHE ZEITUNG, 2015. Außenminister Steinmeier kritisiert Einreiseverbote [online]. [vid. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.sueddeutsche.de/politik/89-eu-politiker-auf-schwarzer-liste-aussenminister-steinmeier-kritisiert-russische-einreiseverbote-1.2500469>

SZABO, Stephen F., 2014. Germany's Commercial Realism and the Russia Problem. *Survival* [online]. **56**(5), 119 [vid. 2023-04-04]. ISSN 0039-6338, 1468-2699. Dostupné z: [doi:10.1080/00396338.2014.962799](https://doi.org/10.1080/00396338.2014.962799)

THE ECONOMIST, 2021. Why Nord Stream 2 is the world's most controversial energy project [online]. [vid. 2023-01-20]. ISSN 0013-0613. Dostupné z: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2021/07/14/why-nord-stream-2-is-the-worlds-most-controversial-energy-project>

THE GUARDIAN, 2006. South Ossetians vote for independence [online]. [vid. 2023-04-12]. ISSN 0261-3077. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2006/nov/13/russia.georgia>

TICHÝ, Lukáš, 2009. Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009. *Euroskop* [online]. [vid. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2009/03/16/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynove-krize-2009/>

WORLD INTEGRATED TRADE SOLUTION, nedatováno. *Germany Trade Summary 2012* [online] [vid. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/DEU/Year/2012/Summarytext>

YODER, Jennifer, 2011. An Intersectional Approach to Angela Merkel's Foreign Policy. *German Politics* [online]. **20**(3), 367–368 [vid. 2023-01-20]. ISSN 09644008. Dostupné z: [doi:10.1080/09644008.2011.606571](https://doi.org/10.1080/09644008.2011.606571)

ZAGORSKI, Andrei, 2018. German Policy through the Lens of Russian Mainstream Thinking. *German Politics* [online]. **27**(4), 578–581 [vid. 2023-01-20]. ISSN 09644008. Dostupné z: doi:10.1080/09644008.2018.1481954

ZHDANNIKOV, Dmitry, 2019. Factbox: Russia's oil and gas disputes with Belarus. *Reuters* [online]. [vid. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-belarus-factbox-idUSKBN1YZ0XW>

Resumé

This bachelor's thesis is titled "Relations between Germany and Russia during the reign of Angela Merkel". As the name suggests, the main area of research is diplomatic, economic and other relations between the Russian Federation and the Federal Republic of Germany in the period 2005–2021. In my work, I focus on the relations between these two countries in the background of the important events that happened during the governments of German Chancellor Angela Merkel. Furthermore, I provide a historical excursion, which I find important for the current context. Specifically, with an emphasis on the *Ostpolitik* of German Chancellor Willy Brandt. This set of policies and political direction was intended to normalize relations with the German Democratic Republic and the Soviet Union. The Federal Republic of Germany concluded gas supply agreements with the Soviet Union, and the two countries also cooperated on nuclear projects. At the same time, Germany participated in sanctions against the Eastern Bloc.

I divided the work in five parts: the first one providing the historical context and the rest separated according to each government's time period. The subchapters deal with important events shaping the relationship.

I discovered that from the beginning, the relations were highly consistent with their established tradition from the *Ostpolitik* era, i.e. focused on the economic aspects of cooperation more than on the normative ones, which mostly did not have that much influence on real politics. This changed over time and Germany became more sceptical of Russia. The dynamics of relations can be easily observed if we look at their transformation between the years 2007-2014, for example. In the first years of the given period, Chancellor Merkel maintained warmer relations with President Dmitry Medvedev, signed the Meseberg Memorandum and wanted to give Russia a say in European security issues. The Germans spoke of Russia as their important partner with whom they must build the European order. Foreign Minister Steinmeier

spoke about cooperation in defense issues and joint peacekeeping missions. The approach to Russia has changed over the years, the first turning point is observed in 2012, with the controversial development of Russian domestic politics. By this year, German elites began to increasingly emphasize their concerns about human rights abuses in Russia, and together with this, economic cooperation also declined.

The crisis in relations culminated in 2014 with the introduction of economic sanctions against Russia due to its involvement in the events in Ukraine. A key factor in the relations between the two countries was the discussion on human rights in Russia. This is also why I chose to focus on the treatment of opposition leaders in Russia. One of the subchapters focuses on the German role in the Mikhail Khodorkovsky's release from prison. Other subchapter describes Germany's leaders' reaction to the poisoning of Alexei Navalny.